

Financijske prijevare

Jozanović, Tomislav

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **RRiF College of Financial Management / RRiF Visoka škola za financijski menadžment**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:198:139564>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[Repository of Final Examination Papers University of Applied Sciences RRiF - Final Examination Papers and Diploma Papers](#)

zir.nsk.hr

image not found or type unknown

RRiF VISOKA ŠKOLA ZA FINANCIJSKI MENADŽMENT ZAGREB
SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ KORPORATIVNE
FINANCIJE

Tomislav Jozanović

SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI RAD
FINANCIJSKE PRIJEVARE

Zagreb, siječanj 2018.

RRiF VISOKA ŠKOLA ZA FINANCIJSKI MENADŽMENT ZAGREB
SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ KORPORATIVNE FINANCije

SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI RAD

FINANCIJSKE PRIJEVARE

Ime i prezime studenta: Tomislav Jozanović

Matični broj studenta: 6/14-I-SDS

Mentor: dr. sc. Đurđica Jurić

Zagreb, siječanj 2018.

FINANCIJSKE PRIJEVARE

Sažetak:

Temom ovoga rada autor je pokušao objasniti što su i na kakve sve vrste financijskih prijevara možemo naići, te pokušao dokučiti svu sposobnost i maštovitost pojedinaca u nakani stjecanja što veće imovinske koristi na štetu fiskalnog aparata. Cilj ovog rada je pokazati, na primjerima računovodstvene prakse, na koji se način može računovodstveno bilježiti financijski događaji koji za konačan cilj imaju prikrivanje stvarne dobiti ili ne iskazivanje gubitka kao rezultata poslovne godine. Rad se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu autor govori o pojmu i pojavi financijskih prijevara, dok u drugom dijelu na primjerima iz prakse i analizom jednog trgovačkog društva ukazuje na svu složenost računovodstva kao profesije. Ovim radom autor je namjerno pokušao izbjeći stručne analize te iznošenje neiscrpnih statističkih podataka, već koristeći praktične primjere pokušao približiti rad i manje stručnim osobama koje bi mogle naći zanimanje za čitanje ovog rada.

KLJUČNE RIJEČI: prijevara, porez na dodanu vrijednost, kružne prijavare, SSOPP, poduzetnik, OLAF

FINANCIAL FRAUD

Summary:

Analyzing the topic of this graduate thesis, the author attempted to explain that we are able to come across all kinds of financial frauds and try to understand all the abilities and imaginations of individuals in order to gain as much financial gains as possible on the expense of the fiscal apparatus. The purpose of this graduate thesis is to illustrate, in accounting practice examples, how it can account for financial events that ultimately aim to conceal a small gain or a loss of profit as a result of a business year. The thesis consists of two parts. In the first part, the author speaks about the concepts and phenomena of financial fraud, while in the second part, examples of practices and analyzes of a company point to all the complexity of accounting as a profession. With this thesis, the author intentionally attempted to avoid professional analysis and the submission of inexhaustible statistical data, but by using practical examples he attempted to approach the work and the few professionals who might be interested in reading this thesis.

KEY WORDS: financial fraud, value added tax, carousel fraud, SSOPP, entrepreneur, OLAF

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. KRUŽNE PRIJEVARE.....	9
2.1. POJAM KRUŽNIH PRIJEVARA.....	9
2.2. OLAF – Office européen de lutte anti-fraude.....	11
2.3. AFCOS – Anti fraud coordinating structures	12
2.4. KRUŽNE PRIJEVARE UNUTAR UNIJE	12
2.4.1. Vrste i funkcioniranje MTIC prijevarena.....	12
2.4.2. Novi modeli kružnih prijevarena	15
2.5. KRUŽNE PRIJEVARE U HRVATSKOJ	17
2.6. SAMOSTALNI SEKTOR ZA OTKRIVANJE POREZNIH PRIJEVARA.....	21
3. KREATIVNO (MANIPULATIVNO) RAČUNOVODSTVO.....	26
3.1. „KREATIVNO“ (MANIPULATIVNO) RAČUNOVODSTVO	26
3.1.1 Manipulacije na financijskim tržištima	27
3.1.2. Manipulacije s podacima iz financijskih izvješća.....	29
3.1.3. Ciljevi manipulacija s financijskim izvješćima.....	31
3.1.4. Utjecaj kreativnog računovodstva na financijska izvješća.....	32
3.1.5. Financijske prijevare u okviru dugotrajne imovine.....	35
3.1.6. Financijske prijevare u okviru kratkotrajne imovine	38
3.1.7. Financijske prijevare u okviru razreda kratkoročnih obveza	38
3.1.8. Financijske prijevare u okviru zaliha	39
3.1.9. Financijske prijevare u okviru troškova	41
3.1.10. Financijske prijevare u okviru proizvodnje i zaliha trgovačke robe	42
3.1.11. Financijske prijevare u okviru prihoda i rashoda	42
3.2. FORENZIČNA ZNANOST	45
3.3. ŠTETE OD PRIJEVARE I RAZVOJ FORENZIKE KAO NOVE GRANE RAČUNOVODSTVA	47
4. ANALIZA FINANCIJSKIH IZVJEŠĆA PODUZETNIKA „SIJEDA KOSA“ d.o.o.	51
5. HRVATSKA PRIČA.....	57
6. ZAKLJUČAK.....	63
LITERATURA	66

1. UVOD

Prijevare u gospodarskom i ekonomskom sektoru nisu nešto što je neuobičajeno, posebice u današnje vrijeme. To posebno vrijedi za prijevare u financijskom (računovodstvenom) smislu gdje se svakodnevno pojavljuju vijesti o prijevarama u gospodarstvu, o pronevjerenim milijunima (milijardama) kuna, eura ili drugih valuta, ali nitko (možda u nekoliko slučajeva) ne postavlja pitanje kako se to nije moglo uočiti kroz financijske izvještaje ili kontrolu porezne uprave ili nekih drugih državnih ureda kojima se uredno predaju financijska izvješća. Računovođe su često žrtve raznih zakulisnih igara te ni sami ne znaju za razne financijske prijevare sve dok se one ne dogode. Valja istaknuti kako se prijevare ne odnose samo na stjecanje dobiti već se najčešće tu radi o „uljepšavanju“ bilance te se prikazuje lažna dobit. Poduzetnici znaju posezati za prijevarama kada žele spasiti vlastito trgovačko društvo i radna mjesta zaposlenika i to čine na način da ne mare za zakone i regulative u poslovanju. Nažalost, u Hrvatskoj smo svjedoci velikog broja primjera gospodarskog kriminala koji kao da nema kraja. No, opet, optimizam se nazire u privođenju ljudi koji su odgovorni za prijevare i sudskim procesima što u konačnici može značiti da sudstvo i država rade svoj posao kako treba.

U ovom radu opisat će se dio iskustva, istraživanja i zaključaka s kojima se susreću računovodstveni djelatnici pri evidentiranju poslovnih promjena kod poslovanja trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj (što se ne odnosi na određene postupke tijekom računovodstvenog djelovanja određenog računovođe već na saznanjima kroz razgovore s drugim računovođama, revizorima i ostalim financijskim stručnjacima). Evolucijom ljudskog roda od početaka do danas mnogo je postignuto na polju humanosti i samih odnosa među ljudima bilo da se ta razlika odnosi na boju kože, vjeru ili pripadnosti nekoj drugoj kategoriji ljudi. Jedno se ipak nije moglo iskorijeniti, a to je glad za novcem i moći gdje ljudi ne biraju sredstva kako ih steći. Tako postoje zabilješke u povijesti o pokušaju prijevara ili o pokušaju donošenja zakona gdje se te prijevare pokušavaju spriječiti.

U Hamurabijevom Babilonskom zakoniku iz 1800 god p.n.e. nalazi se zakon u kojem je opisana prijevarena i kazna za prekršitelje: „*Ako pastir kojemu je vlasnik povjerio ovce na čuvanje pogrešno prikaže prirodni prirast ovaca ili ih proda za novac bit će proglašen krivim i bit će obavezan platiti vlasniku deset puta više od utvrđenog gubitka*“.¹ Već se ovdje uočava da je kazna deset puta veća od protupravne koristi kako bi se preventivno djelovalo na moguće prekršitelje. Osim ovog primjera, kroz povijest su zabilježeni i neki od pokušaja prijevara koje svojom smjelošću i vrijednošću stvarno zapanjuju. Tako je zabilježeno da je:

1. grčki trgovac Hegestratos (300 god p.n.e.) uzeo zajam uz hipoteku na svoj brod i dobra na njemu. Njegov plan je bio da potopi prazan brod te zadrži novce i robu. To mu nije uspjelo te se utopio bježeći pred ljutim putnicima i posadom².
2. 193. godine Pretorijska garda ubila je cara Pertinaksa i ponudila na prodaju cijelo Rimsko carstvo najvećem ponuditelju. Pobjednik je bio Julianus koji je platio 250 zlatnika svakom pripadniku garde što je ukupna protuvrijednost od 1 mld dolara u današnjem novcu.
3. 1719. Škotski financijski genij John Law pokrenuo je kompaniju koja je trebala pokrenuti razvoj Louisiane. Uvjerivši investitore da je to dobra prilika tj. Brdo od zlata i srebra. Nažalost, Louisiana je bila ono što je i danas zaostalo i močvarno područje.
4. 1785. Cardinal Prince de Rohan mislio je da je u aferi s kraljicom Marijom Antoanetom da je u njeno ime kupio nakit u vrijednosti 6 mil livra. To je bila prevara njegove bivše ljubavnice Jeanne de la Motte a ustvari je bio u vezi s prostitutkom preobučenom u kraljicu.
5. 1925. Prodaja Eiffelovog tornja. Victor Lustig je krivotvorivši dokumente pokušao prodati Eiffelov toranj u staro željezo. Prodao ga je i to dvojici trgovaca starim željezom za 200.000 dolara.
6. 1920. Charles Ponzi došao je na ideju da posudi novce i vrati ih uz primamljivu dobit. Naravno da su ulagači hvaleći se o dobroj zaradi širili vijest tako da je sve

¹ Belak V. (2011) Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevara, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, str. 7

² <http://www.investopedia.com/articles/financial-theory/09/history-of-fraud.asp>, (pristupljeno 21.09.2016)

više i više ljudi kupovalo njegove kupone. Kada se saznalo da je sve prevara investitori su izgubili približno 10 mil dolara.

Ovo su samo neki primjeri iz povijesti gdje su snalažljivi i domišljati pojedinci iskorištavali ljudsku naivnost i želju za brzom zaradom. Kako se približavamo modernom dobu prijevara su postale dio svakodnevice, a tehniku su pojedinci doveli do savršenstva.

Prijevara u današnje vrijeme nisu prestale biti izvor zarade pojedinaca već su postale složenije, a time i unosnije. Danas su prijevara okrenute trgovačkim društvima i poslovanjem između više njih na način krivotvorenja financijskih izvještaja te falsificiranjem dokumentacije. Nakon 1980-ih odnosno nakon što je administracija predsjednika Reagana smanjila kontrolu nad tržištem vrijednosnih papira te liberalizirala tržište smatrajući da je tržište kapitala samo sebi pouzdan regulator, otvorila su se vrata većim prijevarama i uvođenjem novih financijskih derivata. Oni postaju legalno sredstvo za manipuliranje neiskusnih ulagača, a jedan od najpoznatijih prevaranata bio je Frank W. Abagnale koji je lažnim predstavljanjem lagodno živio tri godine dok nije uhvaćen. Gospodin Abagnale je primjer gdje je njegovo prevarantsko umijeće iskorišteno za sprečavanje prijevara. Tako je gospodin Abagnale danas savjetnik za financijsku sigurnost u korporacijama. S obzirom na promjene u načinu poslovanja mijenjaju se i oblici prijevara koje su kroz oči zakonodavaca možda legalne ali svakako nisu moralne. Tako da je jedan od glavnih pokretača financijskih manipulacija bilo i jest predaja rukovodećih pozicija od strane osnivača u ruke profesionalnih menadžera koji su za svoj rezultat nagrađeni određenim postotkom od zarade, što je automatski znak da će svaki menadžer, znajući da je njegov „vijek trajanja“ na upravljačkom mjestu kratak, pokušati maksimalizirati svoju zaradu. Kombinirajući zakone države u kojoj ima sjedište velike korporacije kombiniraju porezne propise s drugim državama u kojima djeluju. Naravno da je sve u granicama dopuštenog i legalnog ali na primjeru Sjedinjenih Američkih Država (dalje: SAD) može se vidjeti da li je i opravdano i moralno. Korporativni porez na dobit u SAD-u mnogi smatraju većim nego u drugim dijelovima svijeta jer stopa iznosi 35%. Rupama u zakonu i posebnim odredbama ovaj je porez izgubio smisao te danas čini samo 9% saveznih poreznih prihoda dok je sredinom 1950-ih iznosio 30%.

Investirajući sredstva u inozemstvu preko inozemne tvrtke kćeri porez se plaća tek kada se novac vrati u SAD. Menadžeri su iskoristili tu mogućnost i kako bi smanjili porez krenuli

u potragu za državama s malim stopama poreza na dobit ne bili ostvarili veću dobit za vlansika, a time i veće bonuse za sebe.

Veličina tih prijevvara oslikava se u tome da je Charles Ponzi početkom 20. stoljeća pronevjerio između 10-15 milijuna dolara dok je najpoznatiji investitor među zatvorenicima Bernard Madoff 2008. godine oštetio ulagače za nevjerojatnih 65 milijardi dolara. Danas je otkrivanje financijskih prijevvara postala posebna znanost jer je sva dokumentacija unutar zatvorenog kruga u samim kompanijama i jedini izvor predstavljaju izvješća koja se moraju javno objaviti. To je rezultiralo tome da je vrijednost prijevvara otišla u „nebo“ jer većina današnjih prijevvara sakriveno je iza uglednih poduzetnika i arogancije njihovih direktora.

Primjer za navedeno je krah investicijske kompanije Lehman Brothers koja je iako još od 1969. godine prolazila kroz različite krize uspjela biti prodana za 360 mil dolara. Godine 1994. godine donesena je odluka o prodaji Lehman Brothersa putem javne prodaje dionica da bi samo tri godine nakon prodaje financijski svijet uzdrmala kriza koja je imala epicentar u Istočnoj Aziji koja je domino efektom došla i do SAD-a 1998. godine te je znatno oštetila korporaciju koja i dalje službeno ostvaruje dobit. Zbog kršenja financijskih zakona zajedno s još devet drugih američkih korporacija Lehman Brothers je osuđen za kršenje financijskih zakona te je morao platiti 80 milijuna dolara kazne. Prema službenim podacima koje je Lehman Brothers objavljivao u medijima između 1994. kada je korporacija postala samostalna i 2008. godine ona je povećala godišnji profit s 2,73 milijardi dolara na 19,2 milijardi. Nažalost, u trenutku proglašenja bankrota, Lehman Brothers je bio dužan 613 milijardi američkih dolara što će biti jedan od uzroka stvaranja najduže ekonomske recesije modernog doba. Krahom Lehman Brothers bio je uzdrman cijeli financijski sustav SAD-a. Reagiravši na krizu vlada SAD-a pokreće tzv. T.A.R.P.³ i u posrnule financijske institucije ulaže 700 bilijuna dolara. Nakon uplate novca menadžeri su prvo isplatili svoje bonuse koji su im bili ugovorom zajamčeni. Ti su postupci pokazali svu drskost i neobazrivost današnjih menadžera. Podatak koji još govori o tom nesrazmjeru je i taj da je odnos plaće CEO⁴ i radnika sa 2:1 1912. godine narastao na 319:1 u 2010 godini.

³ T.A.R.P. - Troubled Asset Relief Program – program za otkup posrnulih financijskih tvrtki problematične imovine

⁴ CEO (engl. chief executive officer) - kratica koja označava glavnog izvršnog voditelja, jedna je od funkcija top menadžmenta. Najčešće se veže za predsjednika odbora direktora koji ima najveći utjecaj na poslovanje kompanije. Raspoloživo na: <http://www.definiraj.com/3212/ceo/> (pristupljeno 27.12.2017)

Fenomen brzog stjecanja bogatstva nije zaobišao niti Hrvatsku. S obzirom da je zemljopisno područje današnje Hrvatske bilo pod nadležnošću drugih naroda u zadnjih tisuću godina, „varanje“ države i drugih korisnika poreznih prihoda duboko se ukorijenilo na ovim prostorima.

Zapisa o nekim pokušajima većih poreznih ili financijskih prijevара u prošlosti nema, ali zato su od 1980-ih novine i razni arhivi prepuni slučajeva prijevара. Tako je najpoznatiji slučaj prijevare na ovim prostorima, iako nije u Hrvatskoj, trgovačkog društva Agrokomerc iz Velike Kladuše. Nakon izbijanja požara 1987., za koji se je smatralo da je podmetnut, i ulaskom kontrole, pronalaze se mjenice za koje nije bilo pokrića. Rukovodstvo je smijenjeno, a Agrokomerc nikad više nije postigao veličinu koju je imao. Naravno, ovdje priča ima dvije strane (kao i u većini dokazanih i nedokazanih prijevара na ovim prostorima) tako da neki smatraju da je Agrokomerc trebalo zaustaviti jer je postao preveliki „igrač“ na tržištu te je postao kolateralnom žrtvom političkog obračuna u Bosni i Hercegovini (dalje: BiH).

Iako je danas Hrvatska demokratska i pravno uređena država sami počeci nisu bili tako demokratski i zakonski uređeni kada se govori o stjecanju bogatstva i razvoju poduzetnika. Ali, gledajući 1980-te, može se zaključiti kako su one bile plodno tlo za akumulaciju kapitala pojedinaca, pogotovo na području bivše SFR Jugoslavije⁵ (dalje: SFRJ) koja nije bila toliko zatvorena u odnosu na zemlje tzv. Istočnog bloka⁶. Visoka inflacija i relativno dovoljno novčanih sredstava na tržištu pogodovali su mogućim financijskim prijevarama.

To se može prikazati primjerom poslovođe u trgovini. Građanin A dobije robni kredit u banci za kupovinu npr. namještaja i uz proviziju od cca 10% poslovođa u trgovini umjesto da proda namještaj taj kredit pretvara u gotovinu, za koju zatim građanin A na crnom tržištu kupuje stranu valutu. S obzirom da je inflacija „divljala“ i bila do 30% mjesečno, a kredit nije bio vezan valutnom klauzulom sam kredit se nakon par mjeseci vraćao za iznos koji nije bio dosta niti za šalicu kave. Što je kredit bio veći, zarada je bila veća tako da su bolje prolazili korisnici kredita za stambenu izgradnju zbog većih iznosa.

⁵ Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, je naziv za bivšu socijalističku državu koja je obuhvaćala današnje države Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru, Kosovo i Makedoniju, a postojala je od 1943. do 1992. godine. Raspoloživo na:

https://hr.wikipedia.org/wiki/Socijalistička_Federativna_Republika_Jugoslavija (pristupljeno 27.12.2017)

⁶ Istočni blok ili Varšavski pakt - vojno-politička organizacija više europskih komunističkih država koja je djelovala 1955–91. radi obrambene i sigurnosne suradnje. Raspoloživo na:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63939> (pristupljeno: 27.12.2017)

Još je zanimljiviji slučaj skladištara u autoservisu. Uz dogovor s mehaničarom i uz pristojnu naknadu, skladištar izdaje na revers rezervni dio mehaničaru koji taj dio ugrađuje u „fušu“ kod kuće uz povoljniju cijenu i uz konverziju u stranu valutu. Na kraju godine, kad se radi inventura, mehaničar podmiruje svoj račun koji sada iznosi cca 5 do 10% vrijednosti s početka godine.

Ali nije se varalo samo na robi i konverziji kredita. Za korištenje putnih naloga te za isplatu dnevnica zakonski je bilo propisano da putni nalog treba biti ovjeren potpisom i pečatom osobe koja se posjetila i koja je bila svrha posjete. Opet da se zadovolji forma u dogovoru ovlaštenih osoba putni nalozi su bili ovjereni i išli redovnom poštom, a dnevnice se neopravdano isplaćivale pojedincima.

Naravno sve ove financijske prijevare radile su se radi stjecanja imovinske koristi za pojedince, ali nisu sve prijevare ili zaobilaženja zakona rađene isključivo radi imovinske koristi pojedinca.

Zanimljiv je primjer s početka 70-ih kad je bilo zabranjena kupovina osnovnih sredstava za trgovačka društva. Pogođeni tim zakonom malo, ali važno za lokalnu zajednicu, slavonsko trgovačko društvo koje se bavi proizvodnjom namještaja, našlo se u problemima jer nisu bili u mogućnosti nabaviti dva nova prijeko potrebna kamiona specijalizirana za prijevoz namještaja. U isto vrijeme, općina za potrebe načelnika kupuje novi osobni automobil. Računovođa proizvodnog trgovačkog društva traži rješenje i nalazi ga u činjenici kako zakonom nije zabranjena nabavka rezervnih dijelova za tekuće održavanje već samo nabava nove opreme. U dogovoru s proizvođačem (jer su ovim zakonom su bili pogođeni svi u proizvodnom lancu), dogovorena je isporuka dva kamiona ali u dijelovima koji su nakon dostave bili sastavljeni u vlastitoj radionici. Ovo je primjer kako se rješavaju problemi u korist trgovačkog društva iako je i ovu količinu sigurno bilo malo teže ili ovisno o željenom rezultatu rasporediti na povećanje vrijednosti imovine ili na trošak tekućeg razdoblja. Krajem 1990-ih raspadom SFRJ dolazi do prekida platnog prometa između Hrvatske i BiH. Trgovačka društva koja su uz granicu imala veliki dio tržišta u BiH našli su se u problemu kako naplatiti svoja potraživanja. Nije bilo u pitanju nenaplativost potraživanja zbog izbjegavanja plaćanja dužnika već u jednom trenutku nije bilo tehnički moguće provesti plaćanja, a s obzirom da se već predosjećalo da bi moglo biti rata, nastala je panika na tržištu. Zato su neki pojedinci, odnosno odgovorne osobe u trgovačkim društvima, odlučili otvoriti nerezidentne račune svog društva u BiH i na njega su dužnici uplaćivali potraživanja. Zatim su sredstva podizali s računa u gotovini i fizički

prenosili preko granice i polagali ih na račun te zatvarali potraživanja. S obzirom da je ovdje bio prekršen cijeli niz zakona (o deviznom poslovanju, o platnom prometu...), jednostavnije je bilo platiti proviziju i cesijom zatvarati potraživanja tako da su ovu „transakciju“ radili i za druga trgovačka društva kojima su sredstva ostala nenaplaćena.

Koliko se sredstava „izgubilo“ i završilo u privatnim džepovima tim putem nikada se neće utvrditi. Nakon osamostaljenja Hrvatska je kao i sve tranzicijske zemlje provela pretvorbu društvenog u privatno vlasništvo koje je velikim dijelom financirano nelegalno stečenim bogatstvom iz doba socijalizma koje će se detaljnije objasniti u primjeru na kraju rada.

Završetkom Domovinskog rata i ulaskom stranih banaka te priljevom svježeg kapitala i okretanju tržišno orijentiranom poslovanju, Hrvatska je postala i metom grupa poslovnih organizacija kojima je bilo u interesu legalizirati novac stečen sumnjivim poslovima. Tako nešto nije se moglo odvijati bez dozvole odgovornih osoba na položajima od lokalne samouprave do vrha vlasti koji su postavljani po političkoj liniji. Neuređena infrastruktura i nedostatak sredstava, a višak visoko vrijednog zemljišta izlika su svakom načelniku općine za rasprodaju, a time i osobnim bogaćenjem. Na primjer malo primorsko mjesto objavi prodaju velikog dijela, cca 13.500 m² općinskog zemljišta uz samu morsku obalu u lokalnom službenom listu. Na natječaj se javlja trgovačko društvo austrijskog poduzetnika osnovano 15-ak dana ranije sa zakonski minimalno upisanim kapitalom, te nudi cijenu oko 400.000 eura. S obzirom da je bilo jedini ponuđač, trgovačko društvo je kupilo zemlju. Sredstva za kupovinu zemljišta namirena su pozajmicom trgovačkog društva sa sjedištem u Lihtenštajnu istog vlasnika. Nakon transfera sredstava općini i sklapanja kupoprodajnog ugovora trgovačko društvo za to isto zemljište u austrijskoj banci u Hrvatskoj dobiva založni kredit u visini 1.000.000 eura. Vraća se pozajmica u Lihtenštajn, isplaćuje se naknada predsjedniku općine u vidu pozajmice u visini od 50.000 eura i daje se osobno vozilo na korištenje te je bio nagrađen položajem u nadzornom odboru trećeg trgovačkog društva istog poduzetnika. Nakon izvedene operacije ostaje čistih 500.000 eura za poslovanje u vidu dobivenog kredita banke.

Sve ovo je moguće zbog slabe komunikacije između poreznih tijela pojedinih država. Naime, iako devizni zakon to nije omogućivao isto trgovačko društvo je u Austriji otvorilo račun na kojem je bilo 100.000 eura oročenih sredstava, a razlog je bio taj što nerezidenti u Austriji nisu plaćali porez na kamate.

Ovo je samo dio onoga što se događalo u Hrvatskoj od osamostaljenja. Kako smo mlada država i bilo je puno hitnijih i važnijih stvari za rješavanje, konačno ustrojem i osnivanjem

novih ureda i službi došlo je na red sređivanje stvari u financijskom i poreznom sustavu Republike Hrvatske gdje će konačno svatko plaćati porez na ostvarenu dobit ili dohodak, a jednom kada se sredstva od poreza počnu slijevati u državnu riznicu, onda će i porezne stope biti manje.

2. KRUŽNE PRIJEVARE

Ujedinjenjem Europe otvorila su se vrata velikog tržišta koje je trebalo olakšati i pojednostaviti protoke roba, usluga i kapitala. Naravno da je proširenjem Europske unije povećana i mogućnost zlouporabe pogodnosti koje nudi bescarinska unija. Naime iako je Europska unija ukinula granice i olakšala prijelaze preko granica između članica Unije, same članice su ostale nezavisne kako unutar svoji geografskih granica tako i u donošenju i provođenju određenih zakona koji su tromi u odnosu na brzinu odvijanja financijskih prijevarena.

2.1. POJAM KRUŽNIH PRIJEVARA

Kružna prijevarena ili „carousel fraud“ jedan je od najznačajnijih oblika prijevarena kod poreza na dodanu vrijednost u EU, a procjenjuje se da zbog njih države članice gube oko 100 milijardi eura godišnje. Pojava kružnih prijevarena pojavila se zbog manjkavosti samog sustava oporezivanjem Poreza na dodanu vrijednost⁷ (dalje: PDV) između samih zemalja članica Unije. Trgovačka društva koje sudjeluju u prijevarama koriste nedostatke sustava PDV-a koji je u uniji u primjeni od još od siječnja 1993. godine kada je osnovano zajedničko tržište te su ukinute sve zapreke za bescarinsko poslovanje između država članica.

Sustav poreza na dodanu vrijednost koji je tada stupio na snagu zamišljen je tako da se porez obračunava u odredišnoj članici po stopi i uvjetima koji su njoj važeći. Način oporezivanja takvih transakcija u osnovi je oporezivanje kao u slučaju da je pitanju izvoz iz jedne države i uvoz u drugu državu unije. Na takvu prodaju dobara između članica unije primjenjuje se oporezivanje nultom stopom. Opravdanje za ovakav način oporezivanja opravdan je tako da se time uvezeni i domaći proizvodi izjednačuju u poreznom smislu jer je za proizvodnju domaćih proizvoda PDV korišten kao pretporez. Kada je ovakav sustav donošen i stavljen u primjenu smatrao se privremenim sustavom do donošenja nekog novog rješenja no on je i danas kao takav u primjeni te uvelike omogućuje kružne prijevarena

⁷ Zakon o porezu na dodanu vrijednost (Narodne novine 47/95, 164/98, 105/99, 54/00, 73/00, i 127/00.)

jer isporučitelj ima pravo na odbitak PDV-a ili povrat ulaznog PDV-a pri izvozu u državu članicu.

Kružna prijevara može se opisati na sljedeći način:

Trgovačko društvo XY d.o.o. iz zemlje članice prodaje robu društvu KK d.o.o. na hrvatskom tržištu te je oslobođeno plaćanja poreza, odnosno društvo KK d.o.o. obračunava PDV i pretporez po ulaznom računu društva XY. Sljedeći korak jest prodaja robe od strane trgovačkog društva KK d.o.o. društvu MM d.o.o. s obračunanim PDV-om. Iznos obračunatog PDV-a društvo KK d.o.o. treba unutar zakonski određenog roka platiti ali ga ne plaća, dok društvo MM d.o.o. taj PDV iskazuje kao pretporez. Društvo KK prestaje s djelovanjem, odnosno nestaje i postaje društvo koje nestaje „*missing trader*“ za to vrijeme poduzetnik MM d.o.o. dalje prodaje robu poduzetniku CC d.o.o., CC d.o.o. prodaje društvu 55 d.o.o. itd. Da bi se prikrio stvarni razlog prodaje svako od društava obračunava simboličnu razliku u cijeni tako da ostvaruje minimalnu vrijednost dobiti te tako stvara privid urednog poslovanja.

Na kraju društvo 55 d.o.o. izvozi robu u treće zemlja bez PDV-a, a pri tome koristi pretporez i potražuje povrat od državnog proračuna.

Pri kontroli se utvrđuje da je CC d.o.o. uredno prijavilo PDV kao obvezu i porezna uprava nema razloga nego izvršiti povrat PDV društvu 55 d.o.o.. Trgovačka društva između stjecatelja u Hrvatskoj i isporučitelja u zemlju članicu u stvari služe za prikrivanje tragova o izvršenim transakcijama. Takva se društva nazivaju „*bufferi*“. To su društva koja normalno rade na području Hrvatske i nesavjesno sudjeluju u kružnim prijevarama. Porezna uprava će nakon proteka vremena izvršiti blokadu i ovrhu nad računom društva KK d.o.o.. Kako trgovačko društvo KK d.o.o. radi u unajmljenom prostoru i nema imovine naplata PDV se ne može izvršiti. Najveći kuriozitet ovog je posla je taj da se ova radnja ne može tumačiti kao utaja poreza jer je poduzetnik KK d.o.o. uredno prijavio svoju obvezu tako da se teško može dokazati namjera utaje poreza.

Pojava ovakvih vrsta transakcija i prijevara unutar poreznog sustava cijele Europske unije, a ne samo unutar pojedinih članica rezultiralo je reakcijom tijela Unije tako da je za

koordinaciju među članicama i veću fleksibilnost u otkrivanju financijskih prijevара osnovan Office européen de lutte anti-fraude (OLAF)⁸.

2.2. OLAF – Office européen de lutte anti-fraude

Office européen de lutte anti-fraude (dalje: OLAF) predstavlja neovisni istražni ured za borbu protiv prijevара unutar EU, a osnovan je 1999. godine. OLAF provodi istrage u svim članicama Europske unije i drugim zemljama koje su se sporazumno obvezale na to a sve to ima za cilj sprečavanje prijevара is svih onih nelegalnih aktivnosti koje imaju štetan učinak na uniju kao što je korupcija. OLAF ne djeluje samostalno već surađuje s istražnim tijelima članica na čijem teritoriju djeluje. Iako je ured relativno mali (500 zaposlenih s budžetom od 50 milijuna eura) njegove su koristi višestruke kod otkrivanja prijevара.

Da bi bio učinkovitost OLAF-a došla do izričaja OLAF ima ovlasti⁹ za provođenjem vanjskih administrativnih istraga među državama članicama i određenim državama koje nisu članice, ali s kojima Unija ima sporazume o suradnji a sve u cilju borbe protiv, prijevара, korupcije i bilo koje druge nezakonite aktivnosti koje imaju za posljedice štetne učinke za financijske interese Europske Unije. Ovlasti OLAF-u daju mogućnosti istrage od strane računovođa u delegacijama kao i provođenje administrativne istrage unutar ustanova Unije. OLAF kao krovna protuprijevarena organizacija koordinirajući između zemalja članica i izravnih kontakata između policije i pravosudnih tijela razvija strategije i pomaže u donošenju zakonskih akata za borbu protiv prijevара. S obzirom da OLAF predstavlja komisiju u djelokrugu sprječavanja prijevара obvezuje se zaštititi sve „zviždače“, svjedoke i ostale osobe koje Uredu povjere informacije o korupciji ili prijevarama te zajamčiti povjerljivost podataka iz svih svojih operacija.

⁸ Europski ured za borbu protiv prijevара, poznatiji po kratici OLAF (francuski akronim za naziv Ureda, Office de Lutte Anti-Fraude; engleski: European Anti-fraud Office). Raspoloživo na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Europski_ured_za_borbu_protiv_prijevара (pristupljeno 27.12.2017)

⁹ Belak V. (2011) Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevarama, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, str.111

2.3. AFCOS – Anti fraud coordinating structures

AFCOS¹⁰ sustav predstavlja sustav putem kojeg se provodi koordinacija zakonodavnih, upravnih i operativnih aktivnosti s ciljem zaštite financijskih interesa Europske unije i neposredna suradnja s Uredom Europske komisije za borbu protiv prijevара (OLAF).

Kao punopravna članica Unije i Hrvatska je uključena u AFCOS mrežu koja je osnovana odlukom Vlade Republike Hrvatske kojom su definirane zadaće tijela u AFCOS mreži. U nju ulaze tijela koja upravljaju i koriste sredstva pomoći Europske unije te tijela koja se bave suzbijanjem prijevара, korupcije ili kojega drugog oblika nepravilnosti u sustavu u koju spadaju sva najvažnija ministarstva i tijela izvršne vlasti – to je Ministarstvo pravosuđa, Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva – Uprave za sustav javne nabave, Središnji državni ured za upravu, Državni ureda za reviziju, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske te Ministarstvo financija i njenih glavnih nadzornih tijela - porezne uprave, carinske uprave, financijske policije i sektora za proračunski nadzor te Odjel za suzbijanje nepravilnosti i prijevара. Odjel unutar sustava obavlja koordinativnu ulogu i čini kontaktnu točku OLAF-u te po potrebi uključuje u rad AFCOS mreže i druge predstavnike državnih tijela. Sva tijela u AFCOS sustavu dužna su surađivati s Ministarstvom financija - Odjelom za suzbijanje nepravilnosti i prijevара te međusobno razmjenjivati informacije i pružati pomoć vezano uz pitanja zaštite financijskih interesa EU.

2.4. KRUŽNE PRIJEVARE UNUTAR UNIJE

2.4.1. Vrste i funkcioniranje MTIC prijevара

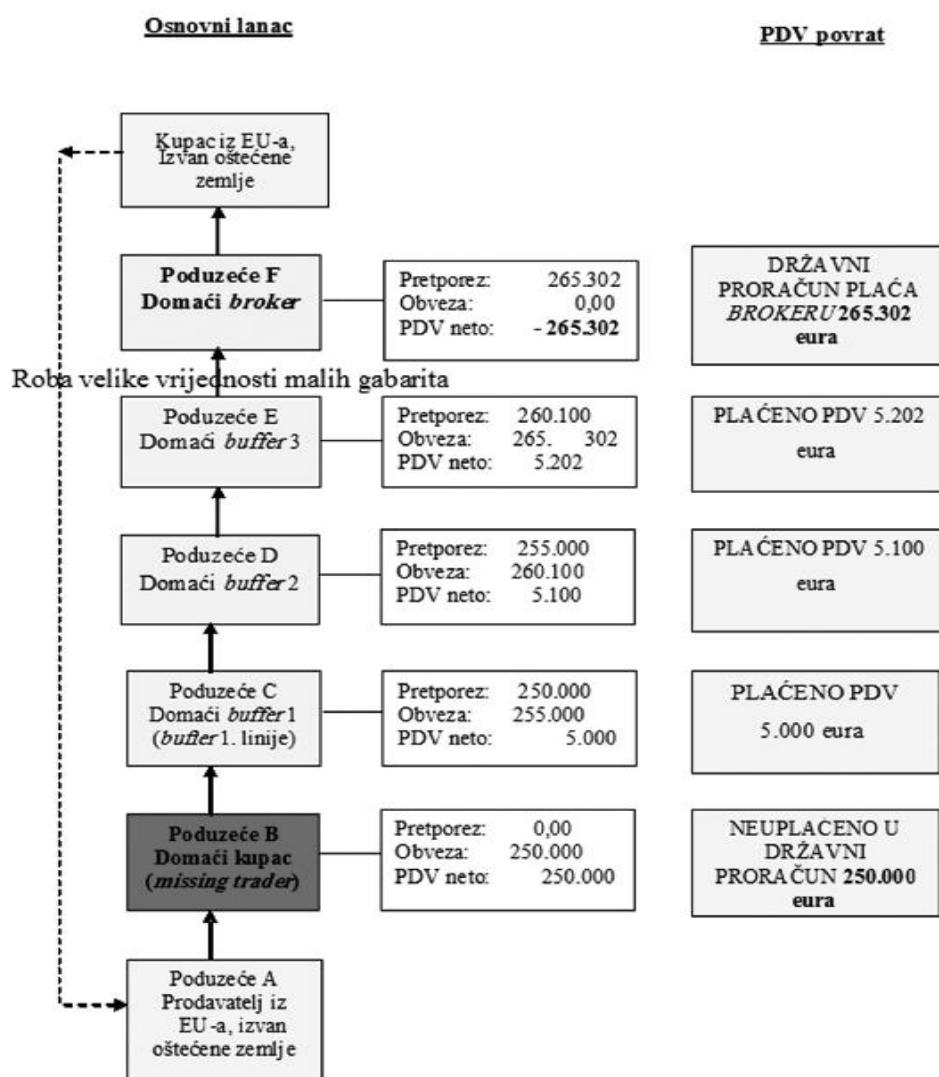
U svim zemljama članicama Unije otkriven je neki oblik pokušaja prijevара sustava PDV-a, bilo da se radi o mikro, malim, srednjim ili velikim poduzetnicima sukladno klasifikaciji u skladu sa Zakonom o računovodstvu¹¹. Prijevare se odvijaju na prije opisan način, a

¹⁰ D. Buterin, N. Blašković, E. Ribarić Aidone: Suzbijanje kružnih prijevара u cilju zaštite javnih financija Hrvatske, Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 2 (2014), No. 1, pp. 94

¹¹ Zakon o računovodstvu (Narodne novine 109/07)

svakom sustavu je zajedničko da što je sustav jednostavniji i s manje poreznih stopa to ga je teže prevariti, odnosno, jednostavnije ga je kontrolirati. Komplicirani porezni sustavi koji se k tome još i mijenjaju pogodni su za sve vrste poreznih prijevара, pogotovo PDV-a zbog velike porezne stope. Od MTIC¹² prijevара razlikujemo dvije vrste prijevара: kružna prijevара – *carousel fraud* i akvizicijska prijevара – *acquisition fraud* te hibridna inačica *contra trading* (HM Revenue & Customs, 2014).

Slika 1: Transakcijski lanac u jednostavnoj MTIC kružnoj prijevара

Izvor: D. Buterin, N. Blašković, E. Ribarić Aidone: Suzbijanje kružnih prijevара u cilju zaštite javnih financija Hrvatske, Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 2 (2014), No. 1, pp. 91-106

¹² Engl. *missing trader* – *intra community fraud*: prijevара unutar zajednice putem trgovca koji nestaje.

Kružna prijevarena - Carousel fraud¹³, financijska prijevarena koja rezultira oštećenjem državnog proračuna zloporabom sustava PDV-a. Roba ili usluge nabavljaju se bez PDV-a iz zemalja članica EU-a. Stjecatelj prodaje robu s uračunatim PDV-om i nestaje prije plaćanja PDV-a državi, a krajnji kupac potražuje pretporez od države. Nabavljena dobra ponovno se prodaju velikom broju trgovačkih društava. Nikad ne završe u maloprodaji na domaćem tržištu, odnosno ne postaju dostupna za potrošnju, nego ih se vraća fiktivno ili stvarno u zemlju podrijetla ili ih se iskorištava za pokretanje novog lanca prijevare otkuda potječe naziv kružna prijevarena.

Akvizijska prijevarena - Acquisition fraud¹⁴, podrazumijeva prodaju uvezene robe po nultoj stopi PDV-a na domaćem crnom tržištu. Uvoznik nakon prodaje ne zaračunava PDV na oporezive isporuke, čime može robu prodati jeftinije od ostalih sudionika na tržištu. Budući da ne naplaćuje PDV, izravno oštećuje državni proračun. U ovom slučaju kazneno djelo lako je dokazivo jer se radi o legalno uvezenoj robi koja se knjigovodstveno evidentira na skladištu. Roba se prodaje za gotovinu bez poreza pa je time konkurentnija na tržištu ali knjigovodstveno ostaje evidentirana pa otkriva vrlo jednostavno i vrlo brzo, pa je i procesuiranje lakše. Ovdje je najveći problem rijetka i spora kontrola od strane poreznih tijela pa poduzetnik može i godinama prodavati na „crno“.

Kontra prijevarena - Contra trading¹⁵, radi sprječavanja otkrivanja MTIC prijevarena počinitelji je često pokušavaju prikriti komplicirajući načine trgovanja. Jedan od opisanih načina je tzv. *contra trading*. Pojam kontra trgovac odnosi se na poreznog obveznika koji sudjeluje u dvije odvojene vrste lanca transakcija, od kojih je jedna vrsta transakcija legalna, a provodi

se s ciljem da se prikrije kružna prijevarena. Ovdje se u stvari radi o kružnoj prijevarenosti gdje se uključuju poduzetnici koji posluju legalno a služe za odvlačenje pozornosti sa sumnjivih poslova. Na svaku isporuku u lancu obračunavaju određenu zaradu te tako prikazuju stvaran poslovni događaj. To ima za cilj da se izbjegne privid pravnog posla. A sukladno čl.11. Općeg poreznog zakona¹⁶ propisuje da u slučaju prikrivanja pravnog posla prividnim

¹³ D. Buterin, N. Blašković, E. Ribarić Aidone: Suzbijanje kružnih prijevarena u cilju zaštite javnih financija Hrvatske, Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 2 (2014), No. 1, pp. 91-106

¹⁴ Ibid

¹⁵ Ibid

¹⁶ Opći porezni zakon (Narodne novine 147/08., 18/11., 78/12., 136/12., 73/13., 26/15. i 44/16)

pravnim poslom, osnovica za oporezivanje postaje prikriveni pravni posao. Kako se radi o starim poduzetnicima sa već uhodanim poslovima teško je dokazati da se radi o prividnom pravnom poslu.

2.4.2. Novi modeli kružnih prijevara

Šteta koju zemlje članice trpe zbog kružnih prijevara predstavljaju veliki problem i gubitak, stoga se ulaže veliki napor da se takve prijevare suzbiju. U nezakonitim poslovima opisanih kružnih prijevara sudjeluje roba velike vrijednosti koja je mala po volumenu i vrlo tražena na tržištu radi što bržeg i jednostavnijeg plasmana. Obično se radi o mobitelima, igraćim konzolama, zlatu, satovima, dizajnerskoj odjeći i obući. Kako se radi o robi, problem je za počinitelje da se robi može ući u trag pa je i otkrivanje prijevara lakše.

Razvojem digitalnog oblika trgovanja, nadzori se sve više kompliciraju i iziskuju više znanja i utrošenog vremena i sredstava za pronalaženje prijevara. U zadnje vrijeme pojavio se oblik trgovine raznim certifikatima i pravima na trgovinu koje su oporezive PDV-om. Ovakav oblik trgovine je zanimljiv jer nema dodatnih troškova, a praćenje je daleko teže. Po stupanju na snagu Kyotskog protokola 2005. godine pojačala se trgovina certifikatima odnosno pravima za emisiju CO₂, tzv. Carbon credits certifikatima European Union Allowances (AUAs), Certified Emission Reductions (CERs) i Emission Reduction Units (ERUs)¹⁷. Trgovina se nije obavljala samo između poduzetnika koji imaju višak ili manjak certifikata, nego su se u trgovinu uključili i ostali investicijski fondovi, banke, osiguravajuća društva i ostali koji su vidjeli zaradu u tome.

Već 2009. godine promet certifikatima narastao je na više od 100 milijardi eura, a prema posljednjim objavljenim podacima promet u 2011. godini bio je veći od 129 milijardi eura¹⁸. Certifikati za emisiju CO₂ su nematerijalna imovina koja nestaje iz opticaja nakon upotrebe i kojoj je vrlo teško pratiti trag nakon što prijeđe granicu. Uskoro su se u trgovinu CO₂ certifikatima uključili i počinitelji kružnih prijevara tako da su ih bez PDV-a uvozili

¹⁷ Kyoto Protokol uveo je dva mehanizma emisijskih prava: *Clean Development Mechanism* (CDM) i *Joint Implementation* (JI). *Joint Implementation* odnosi se na tranzicijske zemlje među kojima je i Hrvatska. Pod JI zemlje, među kojima je i RH, izdaju *Emission Reduction Units* (ERUs)

¹⁸ World bank, 10/2012

iz zemalja članica te ih potom prodavali na domaćem tržištu. Od kolovoza 2008. godine započela je prava ekspanzija trgovine, ali iza toga su stajale kružne prijevare. U Francuskoj, Danskoj, Nizozemskoj, Španjolskoj i Velikoj Britaniji promet CO2 certifikatima dosegao je dotad nezamislive iznose.

U ožujku 2009. godine nizozemsko porezno tijelo FIOD¹⁹ prvo je povezalo neuobičajeni porast prometa CO2 certifikatima s mogućim kružnim prijevarama. Procjenjuje se da je u razdoblju od kolovoza 2008. do ožujka 2009. godine samo na CO2 certifikatima kružnim prijevara nastala šteta za navedene države u iznosu većem od 5 milijardi eura (Europol, 2009). Nizozemska je odmah promijenila porezno pravo za ove transakcije tako da je umjesto prodavatelja obveznik plaćanja PDV-a postao stjecatelj, čime je trgovina certifikatima u toj državi prestala biti pogodna za kružne prijevare. To se naziva reverse charge mechanism VAT, odnosno mehanizam obrnute naplate PDV-a. Odmah nakon toga trgovina navedenim certifikatima gotovo je stala, što je značilo da je mjera bila opravdana. Ova je odluka bila u suprotnosti s PDV Direktivom Unije, ali Nizozemska se u ovom slučaju vodila zaštitom svojih fiskalnih interesa. Uskoro su brojne druge zemlje slijedile nizozemski primjer, a trgovina CO2 certifikatima u tim zemljama pala je do 90 %. Godinu dana kasnije, u ožujku 2010. usvojena je Direktiva 2010/23/EU kojom se dozvoljava mehanizam obrnute naplate PDV-a za određene usluge koje mogu biti predmet prijevara u PDV-u (Council Directive 2010/23/EU, OJ L 72/1, 2010). Počinitelji kružnih prijevara potom su trgovinu CO2 certifikatima preselili u zemlje koje nisu bile uvele mehanizam obrnute naplate, poput Poljske, Italije i Češke. Godine 2010. talijanska Guardia di Finanza provela je opsežnu akciju i zatvorila oko 150 trgovačkih društava u osam talijanskih regija. Procjenjuje se da su dotad na CO2 certifikatima oštetili Italiju za oko 500 milijuna eura PDV-a (Europol, 2010). Iste godine i u Češkoj je otkriven lanac kružnih prijevara s CO2 certifikatima. Osim u domeni CO2 certifikata, očekuje se da bi pojačana aktivnost počinitelja kružnih prijevara mogla biti usmjerena na posebne segmente u trgovanju plinom i električnom energijom (Europol, 2010). Koncem 2012. godine u Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Nizozemskoj uočene su kružne prijevare s bakrenim katodama koje se koriste u metalnoj industriji. Sve to dokazuje da se počinitelji kružnih prijevara sve više prebacuju s klasičnih vrsta roba na područja visokog tehnološkog sektora te da vjerojatno postoji još čitav niz roba u materijalnom i nematerijalnom obliku kojima oni trguju, a što nadzorna

¹⁹ Nizozemsko porezno tijelo slično našem USKOK-u op.a.

tijela još nisu uspjela uočiti. Godine 2010²⁰. u Italiji je otkriveno da je predmet kružnih prijevara bila nematerijalna imovina za koju je dotad bilo nezamislivo stavljanje u takav kontekst: VOIP²¹.

U toj prijevari sudjelovale su dvije talijanske najveće telekomunikacijske kompanije: Telecom Italia i FastWeb. Procjenjuje se da je ukupna šteta oko 400 milijuna eura PDV-a²². Zanimljivo je da se u VOIP transakcijama trguje dvjema stvarima: 1) opremom, čiji je trag moguće pratiti, i 2) minutama, za čije je praćenje potrebno ekspertno znanje²³. Trguje se doslovno minutama koje se nastoji jeftino kupiti i skuplje prodati. Iako je prijevara otkrivena u Italiji, zasad nema saznanja je li i ranije bilo prijevara s VOIP-om, te ima li ih i u drugim državama članicama, što je sasvim lako moguće.

Navedeno ukazuje da počinitelji neprestano pronalaze nove predmete trgovanja pogodne za realizaciju kružnih prijevara, a osobito pokazuje koliki je zapravo raskorak između kapaciteta tradicionalnih poreznih tijela i suvremenih vidova prijevara u PDV-u. Nadzor još više otežava uvođenje cloud knjigovodstva jer se tu pojavljuju i neriješena pravna pitanja. Godišnje se unutar Europske Unije odvija na stotine milijuna transakcija, a procjenjuje se da na 10.000 poduzetnika dolazi jedno koje sudjeluje u kružnim prijevarama. Zato je poreznim tijelima vrlo teško u tolikom broju podataka pravovremeno prepoznati transakcije koje su sumnjive

2.5. KRUŽNE PRIJEVARE U HRVATSKOJ

Od ulaska Hrvatske u Europsku uniju 01.srpnja.2013 u Hrvatskoj nije započet niti jedan sudski proces vezan uz kružne prijevale. Naravno, veća je vjerojatnost da do danas nisu otkrivene nego da ih nije bilo. Ako su i bile otkrivene onda su i odgovorne osobe i društva već nestala, a država je ostala „kratkih rukava“. Kolika je težina kružnih prijevara govori podatak da PDV sudjeluje s preko 60% ukupnih poreznih prihoda Republike Hrvatske.

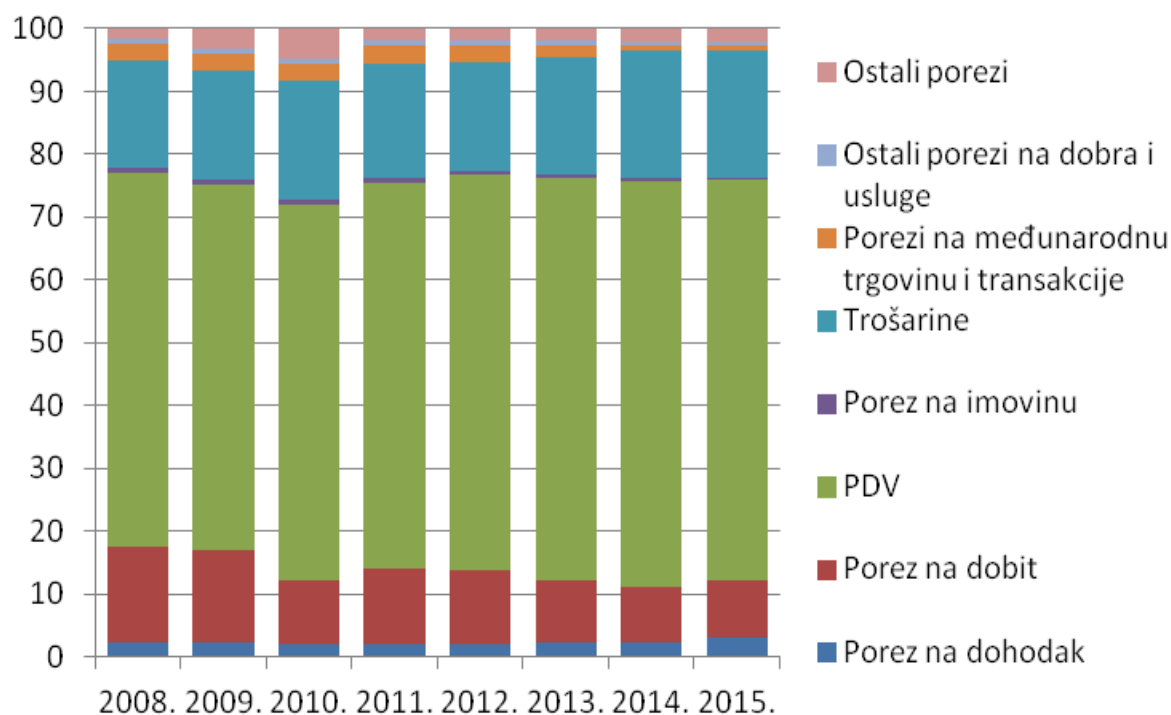
²⁰ Buterin, D., Blašković, N., Ribarić Aidone, E. (2014) Suzbijanje kružnih prijevara u cilju zaštite javnih financija Hrvatske Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 2 (2014), No. 1, pp. 91-106

²¹ VOIP - voice over internet protocol (telefonski razgovori putem internetske mreže)

²² Ainsworth, R. T., *Technology Can Solve MTIC Fraud – VLN, RTvat, D-VAT certification, international vat monitor*, 2011, Raspoloživo na: http://www.empcom.gov.in/WriteReadData/UserFiles/file/No_3%20A-2.pdf, (pristupljeno 27.12.2017)

²³ Ibid

Grafikon 1: **Struktura poreznih prihoda RH 2008-2015**

Izvor: Ocjena stanja i perspektive državnog proračuna i fiskalne politike u Hrvatskoj.
Centar za mirovne studije Zagreb, 2016.

Ovaj podatak ukazuje na svu opasnost koja prijeti za Hrvatski proračun zbog „napada“ kružnih prijevara koje direktno napadaju porez na dodanu vrijednost. Za razliku od Republike Hrvatske druge članice Europske unije su disperzirale svoje prihode tako da im prihod od PDV manje sudjeluje u poreznim prihodima od Republike Hrvatske.

Tablica 1: Udio prihoda od PDV-a i trošarina u BDP-u i u ukupnim poreznim prihodima u zemljama EU

Zemlja	PDV		Trošarine	
	Postotak BDP-a	Postotak poreznih prihoda	Postotak BDP-a	Postotak poreznih prihoda
AUSTRIJA	7,9	18,8	2,8	6,6
BELGIJA	7,2	15,7	2,4	5,4
BUGARSKA	12,4	34,5	5	13,8
CIPAR	9,8	27,4	4,1	11,4
ČEŠKA	7,2	20	3,7	10,3
DANSKA	10	19,9	3,5	7
ESTONIJA	8,8	28,3	3,8	12,2
FINSKA	7,4	24,5	3,8	8,6
FRANCUSKA	7,4	16,7	2,4	5,4
GRČKA	7,4	21,5	2,8	8,2
IRSKA	7,7	24,9	3,2	10,5
ITALIJA	6	14,8	2,3	5,6
LATVIJA	7,9	26,8	3,7	12,4
LITVA	7,2	25	3	10,3
LUKSEMBURG	5,9	15,5	4,3	11,4
MALTA	8,2	23,3	3,2	9,2
MAĐARSKA	8,4	21,9	3,2	8,4
NIZOZEMSKA	7,3	19,1	2,5	6,6
NJEMAČKA	6,2	16,1	2,9	7,5
POLJSKA	7,7	22,6	4,2	12,3
PORTUGAL*	8,1	23,6	3,2	9,3
RUMUNJSKA	8,1	29	3,3	11,8
SLOVAČKA	8	27,3	3,7	12,7
SLOVENIJA	9	22,1	3,5	8,6
ŠPANJOLSKA	6,3	17,8	2,4	6,6
ŠVEDSKA	9,3	18,2	3,1	6,1
UK	6,8	18,4	3,2	8,7
NORVEŠKA	8	18,2	1,4	3,3
EU-27	8	21,8	3,3	9,1
HRVATSKA	13,9	35,1**	3,5	8,9**

* Podaci za 2004. g.

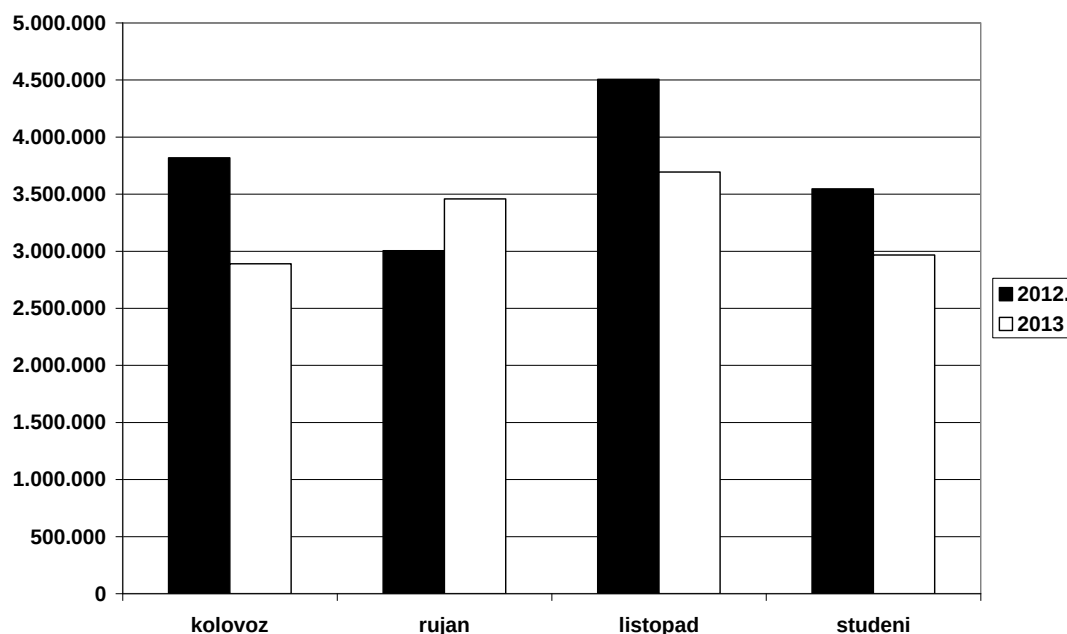
** U ukupnim poreznim prihodima konsolidirane opće države. Izvor: Eurostat, Ministarstvo financija RH

Izvor: Newsletter, Institut za javne financije, br. 33 Listopad 2007 str. 4

U tablici 1. prikazan je udio PDV-a u ukupnim poreznim prihodima gdje se može vidjeti kolika opsanost leži u kružnim prijevarama gdje je najveći udar na PDV.

Odmah po ulasku u Europsku uniju 2013. u grafu prikazanom ispod vidljiv je značajan pad prihod od PDV-a u odnosu na isto razdoblje godinu dana ranije.

Grafikon 2: Prikupljeni PDV od kolovoza do listopada 2012. i 2013. godine.

Izvor: <http://www.mfin.hr/hr/statistika-i-izvjesca> (19.3.2013.)

Pad prihoda poreza na dodanu vrijednost od ulaska Hrvatske u Uniju samo u prva tri mjeseca (kolovoz-studeni 2013.) iznosio je malo manje od 2 milijardi kuna i malo manje od 15% u odnosu na isto razdoblje godinu dana ranije. Manjak poreza na dodanu vrijednost sigurno je i veći jer treba naglasiti da je turistička 2013. bila puno uspješnija pa je tako i prihod od PDV-a bio veći nego 2012. godine. Da li je to razlog kružnih prijevare ili uvođenje termina „reverse charge“, odnosno prijenos porezne obveze, teško je zaključiti, ali stoji podatak da je prihod od PDV-a prije ulaska u Uniju 01.srpnja 2013. u odnosu na isto razdoblje 2012. godine bio oko pola milijarde veći. Kako kružne prijevare imaju štetan učinak na proračun radi manjka te se država treba zadužiti, postaje opasnost od zaduženosti i prekomjernog deficita koji bi trebao biti 3% i manji. Kao zadnja članica Unije, Hrvatska zbog nedostatka iskustva i nedovoljne pripremljenosti spada u daleko najrizičnije i izloženije zemlje Unije jer su se kružne prijevare prebacile na prijevare s vrstama usluga i roba za čiji nadzor porezna uprava i druga porezna tijela nemaju potrebno znanje ni opremljenost.

Primjer opterećenosti djelatnika porezne uprave ogleda se u poreznoj upravi u Zagrebačkoj županiji gdje su u ispostavi dva djelatnice/ka zaduženi za kontrolu poduzetnika na tom prostoru i jednostavno ne vide ili ne žele vidjeti 14 društava registrirana na istoj adresi s istim vlasnicima mahom strancima preko kojih se vrše transakcije. Prije ulaska u Uniju trebalo se više informirati o problemima koji nas čekaju, jer su ovu proceduru s kružnim prijevarama prošle sve nove članice. Dosta je da se prisjetimo ulaska u Uniju i prijenosa porezne obveze u graditeljstvu gdje je domišljati manager stopirao ulazni račun od arhitekta za uslugu koja je nastala u travnju 2013. Naime, izrada projektne dokumentacije bila je dogovorena u iznosu od 100.000 eura s PDV-om. Kako je ulaskom u Uniju u graditeljstvu bio u primjeni prijenos porezne obveze manager P i arhitekt su fakturiranje izvršili nakon 01. srpnja i naplatili 100.000 eura. Time su oštetili državni proračun za 25%. Kad se uzme ovaj primjer, u obzir dolazi pitanje za koliko je oštećen državni proračun ulaskom u Uniju. Sve je to dokaz nedostatne kontrole i neozbiljnog pristupa problemu unatoč tomu što je prihod od PDV-a glavni porezni prihod. Da Hrvatska treba osnovati posebno porezno tijelo koje će biti sposobno i opremljeno za sprječavanje i suzbijanje kružnih prijevara vrlo brzo je postalo jasno pa je 2014. godine Ministarstvo financija osnovalo Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevara (SSOPP).

2.6. SAMOSTALNI SEKTOR ZA OTKRIVANJE POREZNIH PRIJEVARA (SSOPP)

Hrvatskoj nije dugo trebalo da shvati da se neće moći boriti sa svim načinima poreznih prijevara od ulaska u Uniju. Na preporuku Europske komisije, 25. studenog 2014. godine, započele su pripreme za osnivanje posebnog tijela koje će se posvetiti otkrivanju i suzbijanju kružnih prijevara i koje će imati ovlasti za trenutno postupanje na teritoriju cijele Hrvatske. Uloga tog tijela treba biti učinkovita zaštita hrvatskih javnih financija, a mora se ustrojiti po uzoru na slična takva tijela u zemljama koje postižu dobre rezultate u borbi protiv kružnih prijevara. Tako je osnovan Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevara (dalje: SSOPP).

Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevara poseban je ured sastavljen od djelatnika ministarstva koji su prošli posebna testiranja te su svi visokoobrazovani. SSOPP je ustrojen

kao središnje mjesto na kojem se prikuplja, kontrolira i obrađuju podaci radi otkrivanja²⁴ poreznih obveznika koji sudjeluju u organiziranim poreznim prijevarama i velikim poreznim utajama, osobito u međunarodnim prijevarama s PDV-om (kružne i lančane transakcije, fiktivne isporuke i sl.), što se odnose na namjerno izbjegavanje prijavljivanja i plaćanja poreza, a ne na činjenicu da je netko porezni dužnik (što samo po sebi nije kazneno djelo); fizičkih osoba koje posjeduju imovinu znatne vrijednosti, stečenu na nezakonit način, bez pokrića u zakonitu poslovanju (čl. 63. Zakona o porezu na dohodak²⁵). Utvrđivanje i otkrivanje imovine poreznih dužnika neobuhvaćene mjerama ovrhe ili, radi onemogućivanja naplate poreznog duga, prenesene na druge osobe te radi stručne pomoći (analitički i operativno) tijelima kaznenog progona u otkrivanju kaznenih djela povezanih s gospodarskim kriminalom odnosno utajama poreza i drugih javnih davanja.

SSOPP je za razliku od porezne uprave daleko samostalniji i ima veće ovlasti, iako djeluje u sklopu Ministarstva financija zadržao je svoju samostalnost i nezavisnost te je ovlašten za obradu i analizu podataka koji su im potrebni u svrhu nadzora nad pojedinim subjektima iz raznih izvora kako samog Ministarstva (npr. Carinska uprava, Proračunski nadzor i slično) tako i drugih tijela državne uprave. Na osnovu dobivenih i obrađenih podataka SSOPP ima pravo zahtijevati pokretanje poreznih (upravnih) postupaka u Poreznoj upravi radi obračuna i naplate utajena poreza, pri čemu SSOPP ima pravo usklađivanja i praćenja postupanja (očekivani rezultat: povećanje prihoda proračuna), zatim ima pravo zahtijevati pokretanje kaznenih postupaka u DORH-u posumnja li se u počinjenje kaznenih djela u vezi s utajom poreza (očekivani rezultat: učinkovitije procesuiranje poreznih utajivača) te pravodobnu analiza rizika, kako bi sprječavanje poreznih utaja neizravno utjecalo na znatno povećanje prihoda proračuna.

SSOPP je relativno malen sektor sa svega 26 visokoobrazovnih službenika koji su podjeljeni u tri temeljne jedinice.

²⁴ Dorić Škeva, A., Lonza, P. (2015) Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevara (SSOPP) – od osnivanja do praktičnog rada, POREZNI VJESNIK 6/2015 str. 35

²⁵ Zakon o porezu na dohodak (Narodne novine, br. 177/04., 73/08., 80/10., 114/11., 22/12. i 144/12.)

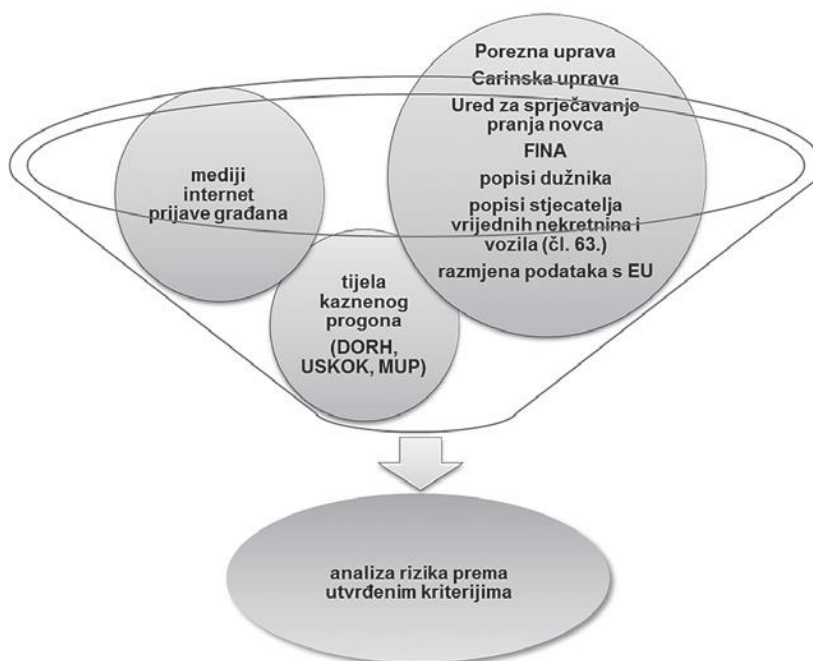
Slika 2: Ustroj Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevара

Izvor: Ana Dorić Škeva i Paulino Lonza, Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevара (SSOPP) – od osnivanja do praktičnog rada, POREZNI VJESNIK 6/2015 str. 37

Treba napomenuti da se SSOP bavi prijevarama veće vrijednosti tako da se prije pokretanja postupka utvrđuje procjena rizika za pojedinog subjekta, a konačnu odluku o pokretanju postupka donosi voditelj službe. Nakon donešene odluke pokreće se istraga tj. prikupljanje podataka iz svih dostupnih izvora a to se odnosi na sve financijske institucije (banke, investicijski fondovi, SDA i dr), tijela državne uprave (porezna uprava, gruntovnica i dr). Nakon provedenog postupka utvrđuju se nepravilnosti dali ih ima ili ne te se kod nadležnih tijela pokreće prekršajni ili kazneni postupak.

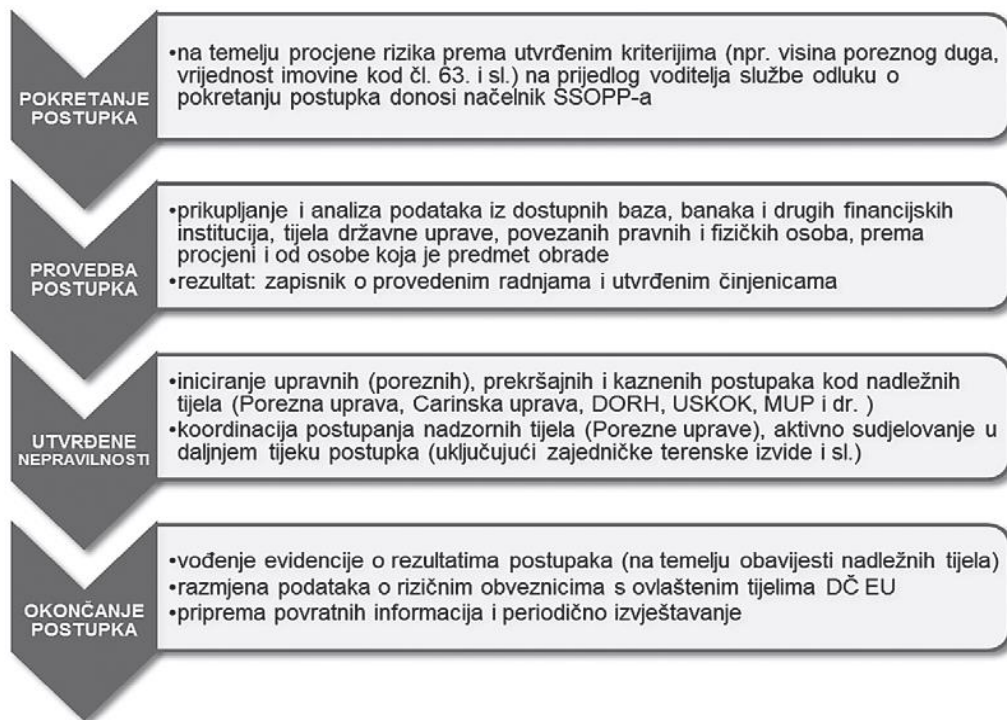
Slika 3: Tijek radnje u predmetima

Izvor: Izvor: Ana Dorić Škeva i Paulino Lonza, Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevvara (SSOPP) – od osnivanja do praktičnog rada, POREZNI VJESNIK 6/2015 str. 3777

Iako je mlad i relativno novi, SSOPP se radi važnosti može (iako nije primjereno) usporediti s Američkim IRS-om (*Internal Revenue Service*) koji je postao „strah i trepet“ za sve koji s bave utajama poreza bilo na teritoriju SAD-a ili izvan njega. IRS je postigao veliku nezavisnost tako da se na listi njihovih subjekata pod nadzorom i dokazanih utajivača poreza nalaze velike zvijezde (Marta Stewart, Wesley Snipes, Nicholas Cage, Mark Anthony, Willie Nelson). Time se šalje poruka da nema nedodirljivih i da svi moraju plaćati porez. Tako je i SSOPP, čim je startao s radom, pozvao na informativni razgovor više osoba iz javnog i političkog života da se izjasne o porijeklu svoje imovine. Iako je SSOPP dosta zatvoren sektor za sad se zna da je pokrenuta ili su već predani na procesuiranje slučajevi braće Mamić vrijednost 120 milijuna kuna, Alen Bubalo 7 milijuna kn, Jozo Primorac 14 milijuna kn.

Slika 4: **Tijek radnje u predmetima - postupak**

Izvor: Izvor: Ana Dorić Škeva i Paulino Lonza, Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevара (SSOPP) – od osnivanja do praktičnog rada, POREZNI VJESNIK 6/2015 str. 3777

Koliki je bio uspjeh SSOPP-a kao neovisnog istražnog tijela pokazuje i to da je u svibnju 2016. godine došlo do inicijative da se SSOPP stavi pod veću nadležnost Ministarstva financija i njenog ministra.

3. KREATIVNO (MANIPULATIVNO) RAČUNOVODSTVO

3.1. „KREATIVNO“ (MANIPULATIVNO) RAČUNOVODSTVO

Na termin prijave u financijskoj djelatnosti ne gleda se blagonaklono jer je ionako usađeno mišljenje u javnosti da su računovođe „te osobe“ koje nešto skrivaju i kojima je primarni zadatak smanjiti iznose poreza kao obveze prema državi. Zato se u financijskoj djelatnosti i računovodstvenoj literaturi te u praksi javljaju termini „manipulacije“ i „špekulacije“. Tumače se kao npr. spletkarenja, smicalice ili podvaljivanja. U smislu poslovne aktivnosti, manipulacije se mogu tumačiti kao pokušaj da se svim sredstvima, pa bilo to dopušteno ili nedopušteno, dođe do brze i lake zarade.²⁶ Koristeći ovaj termin u današnjem računovodstvu može se govoriti o dva područja gdje se koriste:

- manipulacije na financijskim tržištima (burzovne manipulacije),
- manipulacije s financijskim izvještajima (računovodstvene manipulacije).

Manipulacija ne mora nužno biti negativna, iako se taj termin negativno doživljava u javnosti, nego manipulacija može predstavljati i operacije koje su zakonski dozvoljene a bitno se utječe na rezultat poslovanja. U mnogo država zakonski su regulirane mogućnosti korištenja manipulacija. Tako u definiranju manipulacija prednjače SAD čiji SEC²⁷ (Komisija za vrijednosne papire) točno propisuje koje su manipulacije dozvoljene, a koje nisu. Članice Europske unije pokušavaju zakonski ograničiti uporabu manipulacija putem amandmana Direktive EU.

Kako se svjetsko gospodarstvo sve više globalizira te područje na kojem djeluju pojedine korporacije postaje sve manje i manje tako veza između manipulacija na financijskim tržištima i računovodstvenih manipulacija postaje svakim danom sve veća. Osigurati konstantan rast dobiti da bi se zadovoljilo investitore zbog isplate dividende te menadžerima omogućilo isplatu izdašnjih bonusa su najveći razlozi za računovodstveno manipuliranje izvješća i rezultata poslovanja.

²⁶ Gulin, D., Petričević, H. (2013) Financijsko računovodstvo – izabrane teme, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, str. 96.

²⁷ Securities and Exchange Commission

Potreba za istinitim i fer izvješćivanjem o financijskom rezultatu i uspjehu pojedinih poslovnih subjekata u što kraćem roku dovodi do napuštanja načela vrednovanja – načelo troška koje je bilo do tada u primjeni. Nacionalni i nadnacionalni odbori (posebno američki FASB²⁸ ili međunarodni IASB) izradili su računovodstvene standarde koji uvode novo načelo vrednovanja imovine i obveza poznato po nazivu fer vrijednost.²⁹

Primjena ovog načela vrednovanja primarno se odnosi na ulaganja u vrijednosne papire i na njihovo iskazivanje u bilanci. Ovo načelo najviše „pogađa“ financijske institucije kao što su banke i investicijski fondovi čiju imovinu u najvećem dijelu čine portfelji vrijednosnih papira. Manipulacije s cijenama vrijednosnih papira na burzama izvor su manipulacija i u financijskim izvješćima.

Utjecaj burzovnih manipulacija na financijska izvješća postao je izraženiji primjenom vrednovanja po načelu fer vrijednosti. Burzovne manipulacije, a potom i računovodstvene manipulacije, produbljuju sukob interesa različitih ciljnih skupina, kao što su sukobi između poslovnih subjekata i poreznih vlasti, a posebno sukobi interesa između investitora (dioničari, kreditori), menadžmenta i zaposlenih.³⁰

3.1.1 Manipulacije na financijskim tržištima

Manipulacijom na financijskom tržištu se obično smatraju radnje jedne ili više osoba koje imaju za cilj rast ili pad vrijednosnih papira radi ostvarivanja extra profita. Pojedinci ili grupe koje izvode takve radnje nazivamo manipulatorima. Pri izvođenju manipulativnih radnji manipulatori polaze od tri glavne pretpostavke:

- investitori će uglavnom kupovati dionice kada cijene rastu,
- investitori će uglavnom prodavati dionice kada cijene padaju,
- investitori su glupi.

²⁸ FASB (Financial Accounting Standards Board) je sedmeročlani američki odbor za računovodstvene standarde koji na zahtjev Komisije za vrijednosne papire (SEC) izrađuje računovodstvene standarde, poznatije u svijetu kao US GAAP

²⁹ MRS 39 – Financijski instrumenti: priznavanje i mjerenje

³⁰ Gulin, D., Petričević, H. (2013) Financijsko računovodstvo – izabrane teme, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, str. 97.

Kod ovih pretpostavki investitorima se smatraju osobe koje su podložne manipulacijama, odnosno radi se o osobama koje nisu obučeni brokeri niti su upućeni u bilo kakve financijske pokazatelje na kojima bi temeljili svoje odluke za kupnju ili prodaju. Ustvari, glavna manipulacija se svodi na strah od pada vrijednosnica i pohlepu kod rasta. Pohlepa investitora javlja se kada cijene rastu kupovinom vrijednosnica a potom brzim prodajom što većeg broja vrijednosnica, investitori žele ostvariti što veću financijsku korist. S druge strane, strah investitora nastaje kada pada cijena vrijednosnica pri čemu investitori brzo prodaju vrijednosnice zbog straha od gubitka. Manipulacije na financijskim tržištima i njihov utjecaj na ponašanje cijena dionica manifestiraju se na sljedećim tipovima tržišta³¹.

Plutajuća tržišta specifična su zbog konstantnih promjena cijena vrijednosnica tako da one u određenom periodu rastu pa zatim padaju i kontinuirano imaju takav trend, veliku prodaju vrijednosnica izaziva tzv. padajuće tržište (bear³²) koje označava stalni pad vrijednosnica a pojavljuje se u vrijeme većih ekonomskih ili političkih kriza dok za razliku od njega rastuće tržište (bull³³), označava konstantan rast vrijednosnica i vjeru u neko mirnije doba pogodno za trgovinu vrijednosnica. Kako za sve, pa tako i za ulaganje u vrijednosnice i trgovanje na burzi, postoje osnovna pravila kojih bi se trebao pridržavati svaki ulagač na burzi bio on mali ili veliki „igrač“. Od svih pravila koja se mogu naći u suvremenoj literaturi ili koja će dati neki iskusniji investitor mogu se izdvojiti neka od njih³⁴. Sve nagle promjene cijena dionica bilo prema gore ili prema dolje najvjerojatnije su rezultat manipulacija, a ne analize temeljene na poslovanju poduzetnika jer ako manipulatori žele rasprodati prethodno stečene dionice tada će poduzeti sve što je u njihovoj moći da dobre vijesti dođu do potencijalnih investitora, dok prodaja velikih paketa vrijednosnica odjednom predstavlja signal da se radi o rasprodaji te treba biti oprezan. Možda se radi o namjernom pokušaju rušenja cijene vrijednosnica. Isto tako, kupovina po malo, može biti signal prikupljanja većeg portfelja kod pojedinih investitora s time da će profesionalni tržišni manipulant uvijek nastojati da se kupe dionice po većoj cijeni, kao i da ih se proda po što je moguće nižoj cijeni jer su manipulatori svjesni ubrzanog ritma života i toga da mogu utjecati na odluke igrajući se cijenom vrijednosnica.

³¹ Garman, T.E., Forgue, R.E. (1994) *Personel Finance*, Houghton Mifflin Company, Boston, str. 464.

³² Bear market ili tržište medvjeda – usporen rast tržišta upozorava na manipulacije na pad cijena

³³ Bull market ili tržište bika – brz i veliki rast tržišta upozorava na manipulacije na rast cijena

³⁴ www.greatstockpicks.com (pristupljeno 28.08.2017)

Od svih manipulacija koje se javljaju na financijskim tržištima dovoljno je spomenuti „osnovne“ tri da bi se moglo shvatiti o čemu se radi.

Prva manipulacija (*pump&dump*) je namijenjena ostvarivanju ekstra profita na način da se stječe veći broj vrijednosnica. Nakon puštanja pozitivnih informacija pušta se da tržište samo utječe na rast cijene te se u povoljnom trenutku prodaju vrijednosnice uz ostvarenu značajnu dobit. Ovdje je zanimljiv primjer INA-e gdje je samo pri najavi premijera o preuzimanju dijela od MOL-a vrijednosnica preko noći porasla za 10%.

Druga vrsta manipulacije je obrnuta i djeluje na način da se u prvoj fazi negativnim informacijama, bilo oglasnima ili preko interneta (što je danas čest slučaj, jer se mnogi vode logikom što piše na internetu stvarno i jest) ruši vrijednost vrijednosnica koje se žele kupiti, a zatim u drugoj fazi pri željenoj cijeni stječu vrijednosnice. To je tzv. *trash & cash* manipulacija.

Treća manipulacija ne može se nazvati manipulacijom u smislu da se manipulira samim investitorima, već se radi o korištenju povlaštenih informacija tzv. *insider trading*, koje ostali investitori nemaju. Najpoznatiji nedavni primjer je preuzimanje Reeboka od strane Adidasa gdje je zbog povlaštenih informacija ostvarena značajna dobit u trgovini dionica.

3.1.2. Manipulacije s podacima iz financijskih izvješća

Sukladno MRS-1³⁵ svi poduzetnici su dužni, kako usvojiti i objaviti računovodstvene politike koje predstavljaju načela, metode i postupke koje će se koristiti prilikom izrade i objavljivanja financijskih izvješća³⁶. Još od razdvajanja upravljačke od vlasničke strukture odnosno od kako su vlasnici svjesni svojeg neznanja predali na upravljanje svoja društva profesionalnim menadžerima, stvorio se sukob na području rezultata društva odnosno kod raspodjele dobiti. Svaka strana pokušala je maksimalizirati svoj dio, tako da su vlasnici zahtjevali što veću isplatu dividenda, a menadžeri su pokušali stvoriti veću zadržanu dobit za reinvestiranje. Sukladno donešenim računovodstvenim politikama te obvezama menadžmenta priprema i objavljivanje računovodstvenih izvješća predstavljaju uobičajene aktivnosti menadžmenta, gdje je pri primjeni odabranih računovodstvenih politika (legalne

³⁵ MRS-1 – prezentiranje financijskih izvješća; poduzetnik je dužan odabrati i primjenjivati odabrane računovodstvene politike tako da financijska izvješća budu u skladu sa primjenjivanim standardima

³⁶ Gulin, D., Petričević, H. (2013) Financijsko računovodstvo – izabrane teme, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, str. 103.

računovodstvene manipulacije) i manipulacija kojima se varaju investitori (ilegalne računovodstvene manipulacije) vrlo tanka granica.

Kako je pojava ilegalnih manipulacija u zadnje vrijeme učestala sve se više proučavaju i pokušavaju razlikovati različiti razlozi za ilegalne manipulacije s finacijskim izvješćima. Među brojnim razlozima najčešće se javljaju sljedeći razlozi³⁷: smanjenje fiskalnih i regulatornih opterećenja. Poduzetnici imaju za cilj smanjenje izvještajnog rezultata zbog manjih poreza te koriste one računovodstvene politike kojima će kratkoročno postići taj cilj, zatim težnja za što jeftinijim povećanjem kapitala. Nastoji se prezentirati što bolja financijska situacija tako da se iskaže što niža zaduženost zbog zaduživanja kod banaka uz povoljnije uvjete (niže kamate i dulji rokovi otplate) i emisije obveznica, te uspješnosti emisije dionica.

Nadalje jedan od razloga manipulacije finacijskim izvještajima je izbjegavanje kršenja ugovora s vjerovnicima. Zbog zaštite svojih interesa vjerovnici, npr. banke, nameću dužnicima finacijska ograničenja, kao što su maksimalna vrijednost pokazatelja zaduženosti, minimalna vrijednost pokazatelja pokriva kamata, minimalne vrijednosti stopa rentabilnosti (ROA³⁸ ili ROE³⁹) itd. Ako dužnik prekrši zadane limite može doći do postavljanja novih uvjeta kreditiranja na štetu dužnika.

Povećanje bogatsva menadžmenta, plaće, naknade i diskrecijske investicije menadžmenata (mogućnost donošenja nekih investicijskih odluka bez sazivanja skupštine dioničara) direktno su povezane s tekućim kao i zadržanim dobitcima poduzetnika. Zato menadžment ima uvijek pritajenu potrebu objavljivati što veću dobit. Posebno je važno ako menadžment može sudjelovati u neto dobiti s bonusom ako je ona ostvarena iznad minimalne granice. Pored tog, menadžment može biti stimuliran da u jednoj godini iskaže što manju dobit kako bi sljedeće godine bez problema ostvario minimalnu dobit koja mu osigurava bonus. Ako je postavljen novi menadžment njemu je u interesu kratkoročno iskazati dobit kako bi u budućnosti lakše iskazivao veću dobit te se prikazivao boljim menadžmentom od prijašnjeg.

³⁷ Sutton, T. (2000) Corporate Financial Accounting and Reporting, Prentice Hall, Edinburgh, str. 678.

³⁸ ROA (Return on Assets) – povrat na aktivu = neto dobit / ukupna imovina

³⁹ ROE (Return on Equity) – povrat na kapital = neto dobit / kapital

3.1.3. Ciljevi manipulacija s financijskim izvješćima

Ciljevi manipulacija financijskih izvješća ovise o gore navedenim razlozima i ovise isključivo o odluci i vizije menadžmenta što se želi postići. Ciljeva ima mnogo a najčešće se pojavljuju sljedeći⁴⁰:

- *Kratkoročno povećanje profita* koje se može postići različitim metodama priznavanja prihoda unaprijed ili odgađanjem rashoda. Ovo je moguće ostvariti manipulacijama: (a) pomoću računovodstvenih politika npr. priznavanjem budućih prihoda u tekuće prihode, produljenjem vijeka uporabe dugotrajne materijalne i nematerijalne imovine i sl. i (b) „realnim poslovnim odlukama“ (npr. ubrzati naplatu potraživanja od kupaca ili smanjiti rok naplate, povećati konačne zalihe i sl.)
- *Smanjenje promjena dobiti* postiže se manipulacijom računovodstvenih politika primarno na području vrijednosnih usklađivanja i rezerviranja troškova. Promjene dobiti danas se „uspješno kontroliraju“ u bankama pomoću rezerviranja troškova prilikom razvrstavanja plasmana u rizične skupine čime se izravno utječe na visinu neto dobiti banaka. U realnom sektoru menadžment kontrolira dobit rezerviranjima za nepredviđene obveze te politikama umanjenja imovine (vrijednosnih usklađivanja).
- *Jačanje balance* postiže se: (a) računovodstvenim politikama (precjenjivanjem imovine ili podcjenjivanjem obveza) što se postiže različiti metodama vrednovanja imovine i obveza kao i (b) „realnim poslovnim odlukama“ (npr. korištenjem najma kao izvanbilančnog financiranja, emitiranjem preferencijalnih dionica i sl.) precjenjivanje imovne je najčešća metoda jačanja balance kojoj je cilj kratkoročno povećanje dobiti. Isti efekti se postižu podcjenjivanjem obveza ili ako je moguće izvanbilančnim financiranjem (najam).

⁴⁰ Sutton, T. (2000) Corporate Financial Accounting and Reporting, Prentice Hall, Edinburgh, str. 678.

U posljednje vrijeme sve je veća veza između „jačanja“ i „slabljenja“ bilance (posebno finansijskih institucija kao što su banke, investicijski fondovi i sl.) i manipulacija na finansijskim tržištima. Manipulacijama na finansijskim tržištima potiče se rast i pad cijena vrijednosnih papira čime se izravno utječe na njihovo naknadno vrednovanje na datum bilance⁴¹.

3.1.4. Utjecaj kreativnog računovodstva na finansijska izvješća

Objasniti pojam kreativnog računovodstva predstavlja veliki problem. Naime treba razlučiti ono što jest od onog što se smatra kreativnim računovodstvom. Kreativno računovodstvo nastalo je razvojem poslovanja i samog računovodstva koje je preraslo svoju osnovu i radi što vjernijeg prikaza vrijednosti na stavkama imovine, obveza i kapitala trebalo je dati realniji prikaz finansijskog rezultata. Zbog toga je računovodstvena fleksibilnost utemeljena na dva instituta:

- fer vrijednosti i
- različitih modela procjene.

Razvitak poslovanja i nedorečenost standarda omogućili su da se institut „fer vrijednost“ zlouporabljuje i potiče manipulacije a sve u svrhu poboljšanja finansijski izvještaja te u konačnici prikazivanje boljeg rezultata od kojeg kratkoročno imaju koristi i dioničari i uprava. Zbog tih manipulacija i kreativno računovodstvo koje je trebalo davati precizniju i točniju sliku poduzetnika postalo sinonim za manipulativno računovodstvo⁴². Definicija kreativnog računovodstva kao takvog ne postoji ali kreativno računovodstvo moglo bi se definirati na sljedeće načine⁴³:

- „domišljata uporaba računovodstvenih brojeva“
- „uporaba i zlouporaba (use and abuse) računovodstvenih tehnika i načela da bi se prikazali finansijski rezultati koji, namjerno, odstupaju od istinitog i fer prikaza.“

⁴¹ Gulin, D., Petričević, H. (2013) Finansijsko računovodstvo – izabrane teme, Hrvatska zajednica računovođa i finansijskih djelatnika, Zagreb, str. 103.

⁴² Belak V. (2011) Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, str.141

⁴³ Ibid, str.142

- neki ili svi koraci korišteni za igranje igre financijskim brojevima, nasilan (agresivan) izbor i primjena računovodstvenih načela, unutar i izvan računovodstvenih standarda kao i lažiranje financijskih izvještaja“
- „kreativno računovodstvo je transformacija financijskih računovodstvenih prikaza od onoga što je stvarno u ono što subjekt želi prikazati koristeći postojeća pravila i/ili ignorirajući neka od njih.“

Iz navedenih definicija može se zaključiti da se o vrlo kompleksnom problemu kojeg nije lako objasniti. Može se zaključiti da najviše koristi ima upravo društvo na koje se izvješće odnosi, te da su se koristili zakonski nedostaci ili nedorečenosti. Sve je to bilo na rubu legalnog iako se nerijetko i prelaze zakonski okviri izvješćivanja. Prema M. Jones kreativno računovodstvo se može odrediti prema području djelovanja i to:

- nema fleksibilnosti → regulatorni okvir ne dopušta računovodstveni izbor,
- fleksibilnost u okviru „istinitog i fer prikaza“ → djelovanje unutar regulatornih okvira koji osiguravaju korisnikove interese,
- fleksibilnost koja koristi granične mogućnosti → djelovanje unutar regulatornih okvira koji služi za prilagođavanju prikaza prema impresiji boljih rezultata,
- fleksibilnost koja daje lažni prikaz → djelovanje izvan regulatornih okvira i lažiranje izvještaja.

S obzirom na regulatorni okvir bio on fleksibilan ili ne osnovni razlog za kreativnim računovodstvom jest motiv subjekta za koji se izvješće izrađuje. Motivi mogu razni:

- „istinit i fer“ prikaz poslovanja poduzetnika,
- prikaz izvješća koji odgovaraju poduzetniku,
- stvaranje što bolje slike poduzetnika,
- stvaranje lažne slike poduzetnika.

Korist od takvih izvješća ima obično menadžment poduzetnika kroz privlačenje investitora, rasta dionica na tržištu kapitala, ostvarivanju bonusa i sl. Vodeći se samo zaradom i bonusima na kraju godine menadžeri ne biraju sredstva za postizanje rezultata i tu im pomaže sva „kreativnost“ u računovodstvu. Naime svaki menadžer će se potruditi da iz godine u godinu ima konstantan rast jer u slučaju oscilacije iz dobiti u gubitak riskira nenadoknativ gubitak bonusa, a možda i gubitak posla te ugleda. Američki autor Howard

Schilit⁴⁴ jedan je od najvećih autoriteta u otkrivanju računovodstvenih trikova te ističe sedam smicalica (*shenanigans*) koje računovođe koriste u lažiranju financijskih izvješća i to:

Smicalica br. 1: Priznavanje prihoda prerano ili priznavanje prihoda upitne kvalitete.

Smicalica br. 2: Priznavanje fiktivnog prihoda.

Smicalica br. 3: Napuhivanje zarade izvanrednim dobitima.

Smicalica br. 4: Prebacivanje tekućih rashoda u ranije ili kasnije obračunsko razdoblje.

Smicalica br. 5: Pogrešna knjiženja ili nepravilno reduciranje obveza.

Smicalica br. 6: Prebacivanje tekućeg prihoda u kasnije razdoblje.

Smicalica br. 7: Prebacivanje budućih rashoda u tekuće rashode⁴⁵.

Mogućnosti za kreativnost najčešće se odvija unutar prihoda ali prolazak kroz bilancu daje dio uvida u mogućnosti kreativnog računovodstva. Najčešće manipulacije koje se danas koriste su ⁴⁶:

„Isisavanje novca iz trgovačkog društva“

Isisavanje novca iz trgovačkog društva je jedna od najčešćih prijevара općenito. Ta vrsta prijevара posebno je izražena kod društava u državnom vlasništvu ali nije nepoznata ni kod privatnih poduzetnika. Prijevара se najčešće izvodi tako da se računi za usluge državnim društvima uvećavaju kako bi se novac prebacio na društva u privatnom vlasništvu u kojima se isplaćuju vlasnicima s plaćenim porezom na dobit a nakon toga se novac dijeli na sudionike u prijevarama. Ova vrsta prijevара karakteristična je za početak privatizacije u Hrvatskoj jer je dosta društava privatizirano na način da je novac izvučen iz samog društva, a zatim su tim novcem kupovani udjeli. Otkrivanje ovakvih prijevара je najjednostavnije usporediti usporedbom cijena s računa i s tržišnim cijenama. Za isisavanjem novca iz privatnih društava nema puno razloga, obzirom da stopa poreza nije

⁴⁴ Schilit H., *Financial Shenanigans: How To Detect Accounting Gimmicks & Fraud in Financial Reports*, McGraw Hill, New York, 2002

⁴⁵ Belak V. (2011) *Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevара*, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, str.148

⁴⁶ Belak V. (2011) *Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevара*, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, str.151-156

visoka, osim za stvaranje „crnog fonda“ ili za namjerno uništavanje poduzetnika gdje se društvo gurne u bankrot. Primjer velike Hrvatske informatičke kuće gdje je zbog razvoda vlasnika sva imovina brzo rasprodana i novci prebačeni u „off shore“ područja, a dobavljači i radnici ostavljeni na gubitku.

Agresivna revalorizacija radi poboljšanja slike solventnosti i smanjenja dojma o visokim zaradama

Agresivna revalorizacija dugotrajne imovine forenzičarima ali i svim drugim korisnicima financijskih izvješća stvara puno problema. U praksi se pojavljuju čak i takve bilance u kojima je 90% imovine revalorizirani dio. Revalorizacija sama po sebi otvara mnoga pitanja o vjerodostojnosti, realnosti i transparentnosti financijskih izvješća. Zbog toga je uveden novi izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti. Prikazivanje dobiti kao rashoda i istodoban prijenos te iste dobiti izravno na zadržanu dobit što se ne prikazuje u izvještaju dobiti u slučaju dugotrajne imovine prilično iskrivljuje dobit. To utječe na pokazatelje uspješnosti koji su nakon revalorizacije bolji. Najčešći cilj ovakve revalorizacije je prikazivanje manje zaduženosti jer se time povećava pozicija ukupnog kapitala pa se postotak obveza u pasivi smanjuje. Agresivna revalorizacija najčešće nije kazneno djelo jer nema prijevare kod oporezivanja zbog toga što se prijenos rezervi u zadržanu dobit oporezuje. Nepravilnost koja se može pojaviti je prijenos revalorizacijskih pričuva na upisani kapital prije nego što su te rezerve revalorizirane, što nije dopušteno.

3.1.5. Financijske prijevare u okviru dugotrajne imovine

U razredu „0“ u poslovnim knjigama evidentira se dugotrajna materijalna i nematerijalna imovina. Najčešći primjer kreativnosti i „nefer“ izvješćivanja u nematerijalnoj imovini odvija se unutar dugoročnog najma poslovnog prostora (najčešće prostor je od vlasnika) gdje se sva održavanja objekta knjiže na poziciji ulaganje na tuđoj imovini radi prava korištenja koja se zatim amortizira te se time umanjuje porez na dobit. Kod materijalne imovine zanimljiva je izgradnja poslovnog objekta gdje nerjetko završi paralelno i izgradnja vikendice ili kuće te na isti način umanjuje poreznu osnovicu. Kroz cijeli razred provlači se imovina koja je fiktivno u vlasništvu poduzetnika npr. osobni automobili a u stvari nemaju osnove biti u bilanci društva, ili se povećava vrijednost imovine dok je

trošak nastao na privatnoj imovini. Takva se imovina vodi u poslovnim knjigama i amortizira se najvećim dopuštenim amortizacijskim stopama koje se, unatoč donešenim računovodstvenim politikama, često mijenjaju ovisno treba li nam troška ili ne, te se nakon amortizacije isknjižava ili prodaje.

Ovakva prodaja je karakteristična za osobne automobile gdje se automobil prodaje za simboličan iznos obično vlasniku koji kasnije prodaje automobil kao fizička osoba po tržišnim cijenama te podmiruje račun društva, a razliku zadržava za sebe. Sve ove aktivnosti imaju za rezultat uljepšavanje bilance i povećanja vrijednosti poduzeća koje to u stvari nije i da se novac izvuče iz društva. Opet se postavlja pitanje kontrole koja je očito manjkava na određenim primjerima. Naime u svibnju 2012. godine poduzetnik nabavlja osobni automobil (star 2 godine) putem leasinga na 1 godinu. Kako je stupila na snagu izmjena Zakona o PDV-u⁴⁷ gdje se kod nabave osobnih automobila ne može koristiti pretporez, poduzetnik je uredno u poslovnim knjigama evidentirao nabavu vozila konto 03200 duguje, a konto 2200 potražuje. Nakon proteka jedne i pol godine poduzetnik prodaje vozilo i radi račun na kojemu iskazuje napomenu da PDV nije obračunat i poziva se na oslobođenje prema čl. 40. st. 2. Zakona o PDV-u⁴⁸. Nakon toga kupac poziva sudskog vještaka i revizora koji kažu da to nije moguće da treba obračunati PDV. Naravno, poduzetnik nije uvažio mišljenje računovođe već sudskog vještaka i revizora i izdaje račun s obračunatim PDV-om. Naime, vozilo koje je bilo predmet kupoprodaje je bilo vozilo veće vrijednosti i kad bi se prodavalo u skladu s zakonom porez bi snosio kupac i porez bi obračunavala porezna uprava po svojim kalkulacijama i sama procjena bi bila puno veća. Na ovaj način je sudski vještak dao svoje mišljenje da je vozilo karambolirano i procjenio ga na 10% stvarne vrijednosti i na to je obračunat PDV. Na taj način kupac je izbjegao plaćanje poreza, a proračun je oštećen za značajna sredstva. Sad se postavlja pitanje kontrole. Naime, kod registracije vozila nitko ne pita koji je porez trebao biti obračunat i da li je obračunati porez u skladu s zakonom poreza nego da li je plaćen ili ne. Ovo je primjer nepovezanosti porezne uprave i MUP-a jer jednostavnom informatičkom povezanosti to se može provjeriti.

Velika mogućnost zlorabe u dugotrajnoj imovini predstavlja nedosljednost i nepridržavanje računovodstvenih politika koje definiraju amortizacijske stope koje se

⁴⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dodanu vrijednost, Narodne novine 22/2012

⁴⁸ Zakona o porezu na dodanu vrijednost, Narodne novine, br. 73/13., 99/13., 148/13., 153/13. i 143/14.

koriste proizvoljno ovisno o željenom rezultatu. Zbog nabave i otpisa dugotrajne imovine bez analitičkih kartica teško je utvrditi da se radi o nejednako obračunatim stopama uspoređuje li se tekuća i prethodna godina. Koriste li iste stope za cijeli vijek trajanja dolazi do rizika, ovisno o prihodima, da se ostvari gubitak u poslovanju.

Tablica 2: Prikaz ispravka vrijednosti jednakim stopama

Konto		Vrijednost	25%	25%	25%	25%
0320	Imovina	1.000.000	750.000	500.000	250.000	0
0390	Amortizacija		250.000	250.000	250.000	250.000
430	Trošak		250.000	250.000	250.000	250.000
750	Prihod		300.000	200.000	450.000	270.000
790	Rezultat		50.000	-50.000	200.000	20.000

Izvor: autor

U tablici 2. prikazan je ispravak vrijednosti dugotrajne imovine sa istim stopama, gdje pri padu prihoda dolazi do gubitka razdoblja.

Tablica 3: Prikaz ispravka vrijednosti različitim stopama

Konto		Vrijednost	25%	15%	40%	20%
0320	Imovina	1.000.000	750.000	600.000	200.000	0
0390	Amortizacija		250.000	150.000	400.000	200.000
430	Trošak		250.000	150.000	400.000	200.000
750	Prihod		300.000	200.000	450.000	270.000
790	Rezultat		50.000	50.000	50.000	70.000

Izvor: autor

U tablici 3. prikazan je obračun ispravka vrijednosti različitim stopama gdje se na jednostavan način prikazuje mogućnost manipulacije financijskim rezultatom, a da vijek uporabe dugotrajne imovine ostane nepromijenjen. Ovakav oblik prijevare je najuobičajeni kod malih poduzetnika jer se dosta teško otkriva čitajući samu bilancu, a bilješke koje se predaju uz financijska izvješća su dosta nejasne.

3.1.6. Financijske prijevare u okviru kratkotrajne imovine

Jedan od najčešći oblik manipulacije bilance u kratkotrajnoj imovini (razred 1) kod malih poduzetnika predstavlja podignuta gotovina sa žiro računa koja neopravdana gotovinskim računima ili putnim nalogima završava na kratkotrajnoj financijskoj imovini (skupina 115 – dani zajmovi). Ovo dosta stvara probleme kod promatranja bilance jer ispada da poduzetnik ima kratkotrajnu financijsku imovinu koja je angažirana kroz dane zajmove. Isto tako, ne rijetko se gleda konto potraživanja od kupaca kupaca. Kumulativno on ima dug, ali kad se uđe u analitiku može se naći i dugovnog i potražnog salda. Ovdje se najčešće radi o poduzetnicima koji nisu registrirani za promet gotovinom, a prodaju robu ili uslugu za istu. Po Zakonu o platnom prometu trebali bi uplatiti novce preko banke ali to ne čine pa tako „neplaćene račune“ prikazuju kao potraživanje, a za neke uplate račun nikada nije izdan jer je račun plaćen po ponudi ili pozivu za plaćanje.

3.1.7. Financijske prijevare u okviru razreda *kratkoročnih obveza*

U okviru kratkoročnih obveza nema puno prostora za uljepšavanje bilance ili kreiranje rezultata osim u okviru pasivnih vremenskih razgraničenja (skupina 29) - odgođeno plaćanje troškova i prihod budućih razdoblja. Naime, ovdje se mogu evidentirati svi troškovi budućeg razdoblja, a da li su baš svi troškovi obuhvaćeni ili su neki knjiženi na troškove razdoblja to je već drugo pitanje.

Osim troškova budućeg razdoblja treba spomenuti skupinu 28 - dugoročna rezerviranja za rizike. Ovdje se evidentiraju rezerviranja za jamstva, otpremnine, sudske troškove i sl. Iako je mišljenje da je korištenje rezerviranja jedno potezna ušteda jer se samo jednom može koristiti ta pogodnost te se nakon proteka razdoblja rezerviranja mora oprihodovati, pojava krize 2008. pokazala je da to nije uvijek tako. Naime, građevinski poduzetnik je za vrijeme građevinskog „buma“ 2004-2008 g. izvodio građevinske usluge te je svake godine rezervirao između 5-10% prihoda na ime jamstva za izvedene radove. Rok garancije bio je na dvije godine. Po dolasku krize obujam građevinskih radova drastično je pao te je poduzetnik u jednoj godini oprihodovao sve garancije i ostvario neznatnu dobit. Samo na ovom poslu poduzetnik je ostvario veliku poreznu „uštedu“ jer nije plaćen porez na zaradu ostvarenu u proteklom razdoblju. Isto tako pri obračunavanju prihoda mogu se razgraničiti

prihodi koje se odnose na buduće obračunsko razdoblje. Slučaj savjetovanja započet krajem obračunskog razdoblja a prenosi se i na sljedeće obračunsko razdoblje. Račun za uslugu ispostavljen u prvom obračunskom razdoblju ukojem je i evidentiran u cijelosti u obračunskom razdoblju. Ovako evidentiran događaj imao je za učinak precijenjen prihod u prvom obračunskom razdoblju. Postvalja se pitanje pravilne rspodjele prihoda između dva obračunska razdoblja radi fer izvješćivanja.

Tablica 4: Prikaz primjene praktičnih postupaka kreativnog računovodstva u 185 najvažnijih britanskih kompanija

Rang	Područje	Broj kompanija	Postotak
1	Rezerviranja	105	57%
2	Neoperativni profit	63	34%
3	Izvanredni troškovi	54	29%
4	Mirovinski fond	52	28%
5	Kapitalizacija troškova	50	27%
6	Snižavanje poreznih troškova	24	13%
7	Izvanbilančni dugovi	23	12%
8	Deprecijacija	17	9%
9	Tečajne razlike	16	9%
10	Brendovi	14	8%
11	Smanjivanje zarade	9	5%

Izvor: Belak V., Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, 2011, str.111

Tablica 4 nam prikazuje da je najveća primjena kreativnog računovodstva u britanskim kompanijama u okviru danih garancija i ostalih vrsta rezerviranja 57%, jer se ovdje radi o procjeni budućeg troška i teško je dokazivo da li je to rezerviranje opravdano ili nije.

3.1.8. Financijske prijevare u okviru zaliha

U okviru zalha materijala (razred 3) kreiranje rezultata poduzetnici postižu evidentiranjem zavisnih troškova nabave repromaterijala koje uključuju u nabavnu vrijednost zaliha ili ih

evidentiraju kao troškove razdoblja. Posebna pažnja treba se posvetiti utrošku zaliha materijala i evidentiranju istog. Primjerice prethodno navedeni građevinski poduzetnik bavio se niskogradnjom te je korišteni repromaterijal ugrađivao na objektima u vlasništvu grada te je radio kao kooperant za grad. Sav nabavni materijal evidentirao se na zalihama odakle se kao utrošak evidentirao na troškovima razdoblja. Mogućnost manipulacije i namještanje rezultata pojavljuje se kod vrijednosti zalihe na kraju godine. Sav materijal se nabavljao ciljano za svako gradilište tako da se nije vodilo robno knjigovodstvo već se na kraju godine vršila inventura. Dio materijala evidentirao se u proizvodnji u tijeku (konto 600). Kako se radi o građevinskim radovima vezani za promet, vrijeme radova definirano je zimskim uvjetima tako da je dio radova ostao kao nedovršena proizvodnja da bi se nastavilo s radovima sljedeće godine. Znači, u okviru zaliha materijala (razreda 3) poduzetnik je mogao na više načina utjecati na rezultat, vrijednost zalihe, utrošak direktnog materijala i nedovršene proizvodnje. Korištenjem nedovršene proizvodnje poduzetnik se rješava zaliha, a ne utječe na rezultat. S druge strane, gledajući bilancu, stječe se dojam da i u sljedećoj godini poduzetnik ima poslovnih aktivnosti.

Tablica 5: **Primjer manipulacije rezerviranjem**

	kto	1 god	2 god	3 god	4 god	5 god
Prihod usluga	7510	1.000.000	1.100.000	1.200.000	1.200.000	360.000
Prihod rezerviranje	782	0	0	100.000	110.000	240.000
Prihod Σ	790	1.000.000	1.100.000	1.300.000	1.310.000	600.000
Skladište Σ nabava	3100	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
Utrošak+rezervir.	4000	600.000	610.000	620.000	520.000	600.000
Skladište So	3100	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000
Nedovršena	600	0	0	0	100.000	0
Rezerviranja	2820	100.000	110.000	120.000	120.000	0
Rashod	790	600.000	610.000	620.000	520.000	600.000
Dobit I	800	400.000	490.000	680.000	790.000	0
Dobit - bez manipulacija II	800	500.000	600.000	700.000	800.000	-140.000
Porez I		80.000	98.000	136.000	158.000	0
Porez II		100.000	120.000	140.000	160.000	-28.000
Razlika		-20.000	-22.000	-4.000	-2.000	
Porezna ušteda ukupno		-48.000				-48.000

Izvor: autor

U gornjoj tablici dan je jednostavan primjer manipulacije rezerviranjem i nedovršenom proizvodnjom. U svim godinama skladište materijala je isto tj. nabava je bila 1.000.000 kn

a utrošak 500.000 kn. Za rezerviranje se odvajalo 10% prihoda od usluga koje su izvedene. Iz tablice je uočljivo da su najveće uštede bile u prve dvije godine dok nije bilo rezervacija koje su morale biti prihodovane. Nakon toga dolazi do pada uštede tj. porezna ušteda je neznatna pogotovo u godini kada je korištena nedovršena proizvodnja. U četvrtoj godini zadržano je skladište na istoj razini kao i godinu ranije ali je zato bio manji direktni trošak materijala. U petoj godini uz značajan pad prihoda sva se rezerviranja oprihoduju i pokriva se gubitak tekuće godine. Kroz ovih pet godina u primjeru poduzetnik je ostvario poreznu uštedu od 48.000 kn po godinama kada je koristio rezerviranja i još 48.000 kn na akumulirana rezerviranja koja je oprihodovao kada je nastupila krizna godina. Ovom manipulacijom poduzetnik je oprihodovao 96.000 kn od manje plaćenog poreza i iskazao je dobit na kraju pete godine koju je mogao iskoristiti za privlačenje investitora ili dobivanje kredita u poslovnoj banci.

3.1.9. Financijske prijevare u okviru troškova

S obzirom da se na razredu „4“ evidentiraju svi troškovi tekućeg razdoblja ovo je mjesto gdje na kraju završavaju većina manipulacija. Zbog svoje sveobuhvatnosti prilično je teško bez dublje analize utvrditi na kojem se kontu skriva neka nepravilnost, ali već samom usporedbom konta sa ranijim razdobljima može se primijetiti da li postoji neki nesrazmjer u visini troškova koji odstupaju bez nekog razumnog objašnjenja - npr. povećanje obujma poslovanja u odnosu na proteklo razdoblje razmjerno povećava troškove. Tako da se kod malih poduzetnika najčešće pojavljuje povećan utrošak goriva, utrošak sitnog inventara i usluga tekućeg održavanja. Iako je zakonodavac pokušao smanjiti izvlačenje novca preko putnih naloga i dnevnica, ovo je još uvijek najlakši način „pumpanja“ troškova i izvlačenja novca iz trgovačkog društva. Osim na poduzetniku, ovdje leži velika odgovornost na turističkim agencijama kojima nije problem lažno prikazivanje podataka na računima (destincija i popis putnika) za određene destinacije. Vrlo jednostavno - da se plaćen egzotični obiteljski odmor prikaže kao posjet sajmu ili nekakvom kongresu bilo gdje u svijetu.

3.1.10. Financijske prijevare u okviru proizvodnje i zaliha trgovačke robe

U okviru zaliha (razred 6) evidentira se proizvodnja u tijeku, gotovi proizvodi, trgovačka roba i dugotrajna imovina namijenjena prodaji. Od svega je najzanimljivije područje proizvodnje, pogotovo proizvodnja građevinskih objekata. Iako se svako gradilište u poslovnim knjigama evidentira kao posebna jedinica tako da se knjigovodstveno troškovi mogu dosta precizno raspodijeliti na mjesto troška kojem zaista pripada, u stvarnosti je malo drugačije. Najveći problem je kako utvrditi koliko je stvarna potrošnja betona, cigle, cementa i ostalog materijala utrošena u izgradnju pojedinog objekta. Uglavnom, već spomenuti građevinski poduzetnik, u svom poslu ima isto normative. Iskop rova za polaganje cijevi normativno bi trebao biti 0,2 m širine i 0,75 m dubine. To nije moguće postići iz jednostavnog razloga; zemlja se urušava i nitko ne zna što se nalazi ispod površine a što povećava iskop. Svaki taj iskop treba i zatrpati a kad se zatrpa rov teško da se može utvrditi koliko je šljunka utrošeno, tako da ostaje veliki prostor za prijevare i manipulacije. Kada račun bude ovjeren od nadzora teško da će netko osporavati.

Uvijek je građevinska industrija bila zanimljiva i za pranje novca i davanje mita jer je najlakše u neku stambenu zgradu od stotinjak stanova ugurati troškove uređenja nečijeg dvorišta i slično. Što se tiče knjigovodstvenog praćenja, ovakvu vrstu prijevare dosta je teško utvrditi jer kad se račun knjiži obično je taj dio gradilišta zatvoren i teško da se može utvrditi stvarni utrošak materijala.

3.1.11. Financijske prijevare u okviru prihoda i rashoda

Manipuliranje prihodima je jedna od vrsta prijevare za kojima poduzetnici posežu radi stvaranja bolje slike u javnosti, pred investitorima, dioničarima, pokrivanje gubitka, isplate većih bonusa i dr. Nekoliko je najčešćih oblika manipuliranja prihodima⁴⁹:

- Knjiženje istih računa dva puta. Oovaj oblik povećanja prihoda kao manipulacije primjećuje se kod poreznog nadzora, međutim od kada je uveden PDV sve su manji primjeri ovakvog povećanja prihoda. Ovdje je najpoznatiji primjer talijanskog prehrambenog diva „Parmalat“ koji je

⁴⁹ Belak V. (2011) Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, str.153-156

gubitak od 13 milijarde eura pokušao pokriti. Parmalat je spašen zahvaljujući donošenjem zakona koji trgovačkim društvima s 1000 i više zaposlenih i gubitkom većim od 1 milijarde eura zamrzava dug na dvije godine radi oporavka.

- Knjiženje fiktivnih računa- Ovaj način povećanja prihoda sličan je kao i prethodni. Ovdje je isto problem PDV-a koji treba obračunati, ali ako se PDV obračuna i plati dosta je teško utvrditi da su računi fiktivni i da nije došlo do realizacije posla.
- Priznavanje prihoda unaprijed – ovdje se radi o priznavanju prihoda koji će biti ostvareni u budućem razdoblju. Najpoznatiji primjer je primjer „Xerox“ koji je prihode od servisa koji će biti obavljen kroz nekoliko godina priznavao kao prihod razdoblja.
- Povećanje prihoda prodajom dugotrajne imovine ili „napuhivanje prihoda“. Mnogi poduzetnici kada imaju viška sredstava kupuju nekretnine ili zemlju radi ulaganja ali isto tako kada treba prodaju tu imovinu radi pokrića gubitka ili radi povećanja prihoda.

Ovaj oblik se primjenjuje u vrijeme kada poduzetnik ostvaruje gubitak i ima poteškoće u poslovanju, a uprava želeći zadovoljiti investitore koje zanima samo rezultat rasprodaju imovinu povećavajući prihod, a time i sebi omogućuju dobre bonuse.

Primjer kniženja u glavnoj knjizi:

0230 - Poslovne zgrade	0290 - Ispravak vrijednosti zgrade
S° 2.200.000 2.200.000 (1)	(1) 200.000 200.000 S°
1200 - Kupci	7811 - Prihod od prodaje D.I.
(1) 5.000.000	3.000.000 (1)

- Manipulacija revalorizacijskim pričuvama. Ako poduzetnik revalorizira dugotrajnu materijalnu imovinu ie vrši ispravak vrijednosti te imovine onda to nazivamo realizacijom revalorizacijske pričuve, koja nastaje i u slučaju otuđenja ili povlačenja imovine iz uporabe. Realizacija revalorizacijske

pričuve ne provodi se kroz račun dobiti i gubitka (ne iskazuje se kao rashod), nego se sa revalorizacijske pričuve realizirani iznos prenosi na zadržanu dobit.

U svrhu manipulacije poduzetnici često ukidanje revalorizacijske pričuve prenose na prihod, povećavajući prihod bez promjena na vrijednosti imovine.

Primjer knjiženja u glavnoj knjizi:

930 - Revalorizacijske pričuve		7820 - Prihod od ukidanja rezervi	
(1)	1.000.000	1.000.000	S°
			(1)

- Nepriznavanje prihoda - odnosno nepriznavanje prihoda u razdoblju u kojem su nastali. Pri kraju obračunskog razdoblja poduzetnik sastavlja probni završni račun i ako dobit iskače od uobičajenog računa za izvršene usluge ispostavlja s datumom nakon obračunskog razdoblja. Ovim se postiže ravnomjeran kontinuitet rasta prihoda tako da se stječe dojam o stabilnom poduzetniku s konstantnim rastom bez nekih problema u poslovanju.
- Lažno snižavanje prihoda. Snižavanje prihoda se radi kada u jednoj godini prihod „iskoči“ u odnosu na prošla razdoblja, obično zbog nekog izvanrednog prihoda npr. od prodaje dugotrajne imovine ili nekog jednokratnog unosnijeg posla te bi prihodi od redovne djelatnosti u idućoj godini mogli biti manji pa mogu imati za rezultat pad vrijednosti dionica bez obzira na ostvareni rezultat. Stoga će se svaki menadžer potruditi da ima konstantan rast prihoda a zatim i dobiti gdje se, kako sam već napisao, stječe dojam o sposobnom menadžmentu koji je u stanju ostvarivati konstantan rast na veliko zadovoljstvo dioničara. Snižavanje prihoda provodi se različitim:
 - nefakturiranje isporuka u obračunskom razdoblju u kojem su nastali ili djelomično obavljenih usluga,

- odgađanje prihoda na različite načine,
- prodaja na „crno“ opterećujući troškove razdoblja.

3.2. FORENZIČNA ZNANOST

Forenzična znanost predstavlja primjenu znanosti u izvođenju dokaza. Forenzika⁵⁰ nije nova znanost samo je došla do izražaja zbog svoje preciznosti i specifičnosti pri pronalaženju dokaza koristeći danas dostupnu znanost. Forenzika je u doživjela procvat početkom 19. st., zajedno s razvojem znanosti. Medicinski istraživanjem i primjenom znanja iz kemije i biologije mogao se utvrditi točniji uzrok smrti, a pravu revoluciju u forenzici uveo je Ivan Vučetić⁵¹ razvojem daktiloskopije. Isto tako, sve težim otkrivanjem financijskih prijevara te nedovoljno educiranim kadrom, pojavljuje se potreba za novim tehnikama otkrivanja prijevara i osoba koji ih prakticiraju.

Skupivši znanje i metode u borbi protiv poslovnih prijevara svih vrsta i u borbi protiv korupcije nastaje poslovna forenzika. Poslovna forenzika okuplja sva područja, koja mogu dovesti do raspetljavanja vrlo složenih prijevara, od forenzičnog računovodstva koje je osnova poslovne forenzike sve do forenzične revizije, računalna forenzike, svih pravnih mogućnosti koje su na raspolaganju počiniteljima prijevara (spajanja i pripajanja tvrtki, osnivanje fiktivnih povezanih poduzetnika i sl.).

Poslovna forenzika obuhvaća cjelokupni pregled i kontrolu poslovanja promatranog subjekta dok se forenzično računovodstvo može definirati kao primjena istražiteljskih i analitičkih vještina s ciljem otkrivanja manipulacija u financijskim izvješćima koja odstupaju od računovodstvenih standarda, poreznih zakona i ostalih zakonskih odredbi⁵². Osim forenzičnog računovodstva još se može izdvojiti i istražiteljsko računovodstvo kao još jednu stepenicu poslovne forenzike. Za razliku od forenzičnog računovodstva istražiteljsko je usmjereno na otkrivanje prijevare i to tek nakon sumnji da je prijevare

⁵⁰ Forenzika je naziv za primjenu širokog spektra znanstvenih grana za utvrđivanje činjenica u sudskim ili upravnim postupcima. Izraz dolazi od latinskog pridjeva *forensis* ("pred forumom", odnosno "pred sudom")

⁵¹ Ivan Vučetić (Juan Vucetich Kovacevich) (Hvar, 20. srpnja 1858. - Dolores, Argentina, 25. siječnja 1925.), hrvatski izumitelj daktiloskopije.

⁵² Belak V. (2011) Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, str.2

nastala. Do nedavno su mnogi vjerovali da sama obveza provođenja revizije kod poduzetnika daje sigurnost u poslovanje i ispravnost prezentiranih izvješća, sve se češće pojavljuju skandali s pronevjerama gdje su financijska izvješća bila revidirana.

Stoga se sve više poduzetnika koji se koriste revizorskim izvješćima i javnim objavama obraćaju forenzičnim stručnjacima radi procjene potencijalnih partnera ili investitora. Forenzično računovodstvo može se opisati kao sveobuhvatna i opsežna istraga računovodstvenih i drugih zapisa koju provode neovisne i stručne osobe s ciljem otkrivanja prijevare ili otklanjanja sumnji u nastanak prijevare, pri čemu se prikupljaju dokazi upotrebljivi u sudskoj parnici, a koje ispitivač po potrebi prezentira na sudu. U literaturi se za praksu otkrivanja prijevara koju provode ovlašteni specijalisti još koriste pojmovi računovodstvo prijevare (engl. *Fraud Accounting*), revizija prijevare (engl. *Fraud Auditing*), forenzična revizija (engl. *Forensic Audit*), istraga prijevare (engl. *Fraud Investigation*) te ispitivanje prijevare (engl. *Fraud Examination*)⁵³.

Ovisno o načinu, odnosno o vremenu djelovanja, forenzično računovodstvo može se promatrati na dva načina:

1) preventivno – provodi se prije nastanka same prijevare u svrhu sprečavanja iste ili ako postoji sumnja u nakanu za provedbom prijevare, te

2) naknadno kada postoji sumnja ili nakon otkrića da je prijevara već učinjena.

Kako je financijska prijevara već definirana kao svjesno lažiranje financijskih izvješća te varanje i obmanjivanje investitora prikazujući pogrešno financijski rezultat radi ostvarivanja protupravne koristi, samoj kontroli treba pristupiti s posebnom pozornošću te sam proces kontrole vrši se u pet koraka⁵⁴.

Svaki *početak* mora biti definiraniskusnim timom kojeg mora predvoditi iskusan računovođa, a članovi moraju biti sastavljeni od internih revizora, naručitelja istrage te od vanjskih suradnika radi sprečavanja sukoba interesa te isključivanja mogućnosti povezanosti u počinjenu prijevaru. Nakon formiranja skupine ista se *upoznaje s predmetom istraživanja i provedbom istražnih postupaka* te se prikupljaju svi relevantni podatci,

⁵³ Tušek, B., Klikovac, A. (2013) Analiza mogućih modela forenzične revizije u Republici Hrvatskoj. *Ekonomski pregled*, 64 (2), str. 101-122

⁵⁴ Bešvir, B. (2010) Forenzična revizija. *Računovodstvo, revizija i financije*, 8 (8), str. 74-76

dokumentacija i informacije o mogućim počinjenim prijevarama i njenim počiniteljima. Istovremeno s prikupljanjem osnovnih podataka provode se istražni postupci nad svim financijskim i nefinancijskim podacima vezanim za promatrani predmet. *Izradom plana* koji sastavlja vođa istražne skupine određuje način, vrijeme, obuhvat, lokaciju provođenja postupka i djelokrug istrage se za svakog člana posebno.

Prikupljanje dokaza jest najvažniji i najkompleksniji dio same istrage jer se ona provodi i izvan kruga djelovanja računovodstvenih i revizorskih djelatnika, a obuhvaća prikupljanje svih vrsta dokaza, od prikupljanja podataka u e-obliku, pregleda nadzornih kamera i prikupljanje otisaka prstiju pa sve do DNK analize prikupljenih podataka.

Prikupljeni dokazi su od iznimne važnosti i s njima se treba postupati s posebnom pažnjom da ih se u slučaju prezentiranja na sudu ne bi smatrali kontaminiranim te kako takvi bi bili izuzeti iz sudskog procesa, a cijeli rad istražne skupine uzaludan. Izrada izvješća može se opisati kao točno izvješće u svim bitnim detaljima i dijelovima koje mora biti jasno, nedvosmisleno, nepristrano, bez mišljenja temeljeno samo na činjenicama, mora sadržavati samo značajne činjenice te mora biti pravodobno.

3.3. ŠTETE OD PRIJEVARE I RAZVOJ FORENZIKE KAO NOVE GRANE RAČUNOVODSTVA

Štete od prijevare i zlouporaba nikada se ne mogu točno utvrditi jer mnoge nisu ni otkrivene. Zbog toga se štete mogu samo procjenjivati na temelju određenih indikatora. Prijevare se uobičajeno razvrstavaju u tri skupine i to: korupcija, otuđivanje imovine i lažiranje financijskih izvješća: U Tablici 6. prikazana su ta tri tipa prijevare sa svojim glavnim pojavnim oblicima i prosječnim pojedinačnim štetama koje se pojavljuju u SAD⁵⁵.

⁵⁵ Belak V. (2011) Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, str.35

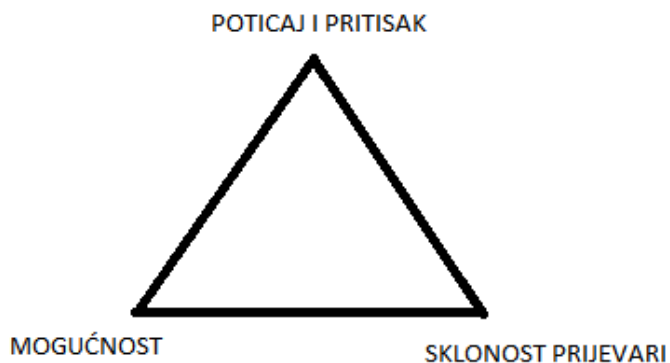
Tablica 6: **Klasifikacija prijevare, pojavni oblici i prosječne štete**

Tip prijevare	Oblici prijevare				Prosječne pojedinačne štete
Korupcija	Sukob interesa	Podmićivanje	Illegalne nagrade	Ekonomska ucjena	\$375.000,00
Otuđivanje imovine	Krađa gotovine	Krađa zaliha i druge imovine	Prijevare na prodaji imovine	#	\$150.000,00
Lažiranje financijskih izvješća	Financijska lažiranja	Nefinancijska lažiranja	#	#	\$2.000.000,00

Izvor: Belak V., Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, 2011, str.36

O bilo kojem se obliku prijevare radi svim oblicima je zajedničko da su prisutna tri elementa: poticaj i pritisak, mogućnost i sklonost prijevare tzv. trokut prijevare:

Slika 5: **Trokut prijevare**

Izvor: Belak V., Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, 2011, str.36

Kako se vidi iz gornje slike za prijevare, nije presudna veličina poduzetnika već tri osnovna stvari a to su mogućnost, poticaj i sklonost prijevare, stoga je Udruga profesionalnih forenzičara (ACFE) u SAD izradila studiju o prijevarama i objavila rezultate studije 2008. godine. Postotak prijevare prema tipu kompanija i prosječni gubitci od prijevare prikazani su u Tablici 7.

Tablica 7: Postotak prijevara prema tipu kompanija i prosječni gubici od prijevare

Postotak prijevara i prosječna šteta prema tipu kompanija - ACFE studija 2008	
Tip kompanije	Postotak prijevara od ukupno/prosječni gubitak
Privatne kompanije	39,1% od svih istraženih prijevara Prosječni gubitak: 278.000 \$
Javne kompanije (Izlistane na burzi)	28,4% od svih istraženih prijevara Prosječni gubitak: 142.000 \$
Male kompanije (manje od 100 zaposlenih)	38,2% od svih istraženih prijevara Prosječni gubitak: 200.000 \$
Srednje kompanije (od 101 do 999 zaposlenih)	20,0% od svih istraženih prijevara Prosječni gubitak: 176.000 \$
Velike kompanije (od 1000 do 9.999 zaposlenih)	23,0% od svih istraženih prijevara Prosječni gubitak: 116.000 \$
Najveće kompanije (preko 10.000 zaposlenih)	18,9% od svih istraženih prijevara Prosječni gubitak: 147.000 \$

Izvor: Belak V., Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, 2011, str.36

Kako mali poduzetnici nisu u obvezi uz financijska izvješća prilagati i izvještaj o novčanom tijeku, to je jedan od razloga zašto se po studiji ACFE-a mali poduzetnici na prvom mjesto po broju prijevara. Osim toga u malim trgovačkim društvima vlasnik je ujedno i glavna osoba u upravi a obično i jedina tako da su dvojbe oko uljepšavanja stvarnog stanja manje ili ih uopće nema.

Što se tiče Hrvatske štete od kaznenih djela počinjenih u gospodarstvu bile su najveće 2001. godine da bi nakon toga naglo pale u 2002. te se na toj razini održavaju sve do 2008. godine.

Tablica 8: Broj ukupno evidentiranih kaznenih djela, udio gospodarskih kaznenih djela, broj počinitelja i visina materijalne štete u Hrvatskoj

Godina	Ukupan broj kaznenih djela	Gospodarska kaznena djela		Broj počinitelja gospodarskih kaznenih djela	Visina štete u milijardama kuna
		Broj kaznenih djela	Postotak od ukupno		
2001	78.351	7.874	10,05	3.875	2.538
2002	77.905	6.764	8,68	3.223	2.713
2003	80.377	6.369	7,92	2.707	2.277
2004	82.950	6.754	8,14	2.706	1.074
2005	77.587	6.595	8,5	3.007	1.244
2006	78.664	7.285	9,26	3.265	1.101
2007	73.320	5.832	7,95	2.959	0,837
2008	74.571	6.691	8,97	3.716	1.092
UKUPNO					12.877

Izvor: Belak V., Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb, 2011, str.36

Kako je već spomenuto razvojem gospodarstva i samim poslovanjem u današnje vrijeme očigledno je da se mora mijenjati sam način kontrole tog istog poslovanja. Obzirom da danas poduzetnici imaju u svojim rukama „moć“, odnosno obavezu da sami dostavljaju izvješća poreznim i državnim regulatorima to im ostavlja veliki prostor za manipulacije. Zbog toga a i zbog potrebe bolje kontrole i primjene novih saznanja o računovodstvenim prijevarama došlo je do pojave nove grane unutar sve pristunije forenzične znanosti.

4. ANALIZA FINANCIJSKIH IZVJEŠĆA PODUZETNIKA „SIJEDA KOSA“ d.o.o.

Od 2008. godine, na web stranicama Financijske agencije (dalje: FINA) dostupni su godišnji financijski izvještaji i ostala dokumentacija koju su poduzetnici prema članku 30. Zakona o računovodstvu⁵⁶ (u daljnjem tekstu: ZOR) dužni radi javne objave dostaviti Registru godišnjih financijskih izvještaja kojeg vodi Fina. Ovom analizom dokazat će se opravdana svrhu objavljivanja računovodstvenih podataka poduzetnika te koliko se mogu smatrati vjerodostojnim podatci koji su prikazani. Za analizu je odabrano trgovačko društvo „Sijeda kosa“⁵⁷ d.o.o. iz Zagreba. Koje je osnovano 1992. godine i po ZOR-u je svrstano u male poduzetnike. Prema Odluci o Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti⁵⁸ društvo obavlja djelatnost „gradnja cjevovoda za tekućine i plinove“ 42.21 te ima 22 stalno zaposlena djelatnika. U Tablici 9. prikazani su prihodi i rashodi u periodu od 2008-2016. godine koji će kroz bilancu biti u nastavku analizirani.

Tablica 9: Pregled prihoda i rashoda 2008-2016

godina	PRIHOD		UKUPNO	RASHOD UKUPNO	DOBITAK / GUBITAK
	Iz djelatnosti	Ostali			
2008	14.398.079	0	14.398.079	12.627.258	1.770.821
2009	8.479.826	116.107	8.595.933	8.370.142	225.791
2010	3.308.686	3.162.342	6.471.028	6.389.546	81.482
2011	5.332.655	80.978	5.413.633	5.332.415	81.218
2012	6.330.594	1.382	6.331.976	6.231.077	100.899
2013	5.588.463	2.193	5.590.656	5.494.548	96.108
2014	5.061.091	0	5.061.091	4.994.817	66.274
2015	3.621.829	818	3.622.647	6.529.649	-2.907.002
2016	805.215	0	805.215	862.413	-57.198

Izvor: autor

⁵⁶ Narodne novine (2005). Zakon o računovodstvu. Zagreb: Narodne novine d.d., (2).

⁵⁷ Ime poduzetnika je izmišljeno ali se podatci temelje na stvarnim poslovnim događajima

⁵⁸ Narodne novine (2007). Odluka o Nacionalnoj klasifikacijskoj djelatnosti. Zagreb: Narodne novine d.d.

Godine koje prethode analizi prosječno imaju isti prihod koji se kreće oko 12 milijuna kuna godišnja, a dobit prije oporezivanja iznosila je između 8 i 10% ukupnog prihoda. U 2008. godini bilanca se sastoji od aktive i pasive u vrijednosti od 7.836.561 kn od toga na dugotrajnu imovinu se odnosi 3.055.237 kn, a na kratkotrajnu 4.781.324 kn. Dugotrajna imovina iskazana je u neto knjigovodstvenoj vrijednosti i u ukupnoj aktivi ima udio od 38,99%, a odnosi se na zemljište, poslovnu građevinu, transportna sredstva i opremu te udio u drugom domaćem poduzetniku. Kratkotrajna imovina ima udio u ukupnoj aktivi od 61,01% a sastoji se od zaliha repromaterijala 776.543 kn, potraživanja 3.855.509 kn (od toga 3.133.127 kn potraživanja od kupaca), i novca na računu 149.272 kn. Pasiva se sastoji od kapitala, dugoročnih obveza, kratkoročnih obveza i rezerviranja za garancije za izvedene radove. Struktura kapitala sastoji se od upisanog kapitala 707.900 kn i dobiti 2008. godine u iznosu od 1.430.969 kn. Dugoročne obveze iznose 1.094.589 kn i odnose se obveze prema leasing društvima za nabavku opreme, kratkoročne obveze iznose 3.121.909 kn (od toga obveze prema dobavljačima 2.528.523 kn) i rezerviranja za kvalitetu izvedenih radova u iznosu od 1.481.194 kn. Rezerviranja se evidentiraju u visini od 6% ukupno izvedenih građevinskih radova i rezerviraju se na period od dvije godine. U periodu početka svjetske ekonomske krize (2008-2009), društvo Sijeda kosa d.o.o. osjetilo je pad u poslovanju. Tablica 10. prikazuje usporedni prikaz bilance za promatrani period i manipulativne postupke za uljepšavanje financijskog izvješća.

Tablica 10: Usporedni prikaz bilance stanja 2008-2016

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
DUGOTR. IMOVINA	3.055.237	2.854.228	310.712	382.275	268.307	290.660	340.924	206.181	23.628
Materijalna imovina	407.991	206.982	132.666	382.275	268.307	290.660	340.924	206.181	23.628
Financijska imovina	2.647.246	2.647.246	178.046	178.046	0	0	0		
KRATKOTR. IMOVINA	4.781.324	1.767.287	4.432.826	3.339.807	1.883.842	2.027.805	3.198.402	1.212.120	1.151.256
Zalihe	776.543	385.288	780.682	457.292	989.820	1.423.127	2.016.945	340.016	6.312
Proizvodnja u tijeku	0	0	0	422.459	498.088	0	0	0	0
Trgovačka roba	0	0	0	1.860.562	0	0	0	0	0
Potraživanja	3.855.509	1.149.816	3.296.080	567.078	354.990	550.407	680.714	622.661	1.144.944
Novac+FI	149.272	232.183	356.064	32.416	40.944	54.271	500.743	249.443	0
PL. TR. BUD. RAZ.			56.536	241.731	47.017	41.008	44.059	5.000	0
AKTIVA	7.836.561	4.621.515	4.800.074	3.963.813	2.199.166	2.359.473	3.583.385	1.423.301	1.174.884
KAPITAL I REZER.	2.138.869	1.420.061	1.469.553	763.723	839.275	910.902	961.583	-1.945.420	-2.002.618
Temeljni kapital	707.900	707.900	707.900	707.900	707.900	707.900	707.900	707.900	707.900
Zadržana dobit	0	558.063	712.161		55.823	131.375	203.002	253.682	-2.653.320
Dobit/Gubitak tek. godine	1.430.969	154.098	49.492	55.823	75.552	71.627	50.681	-2.907.002	-57.198
REZERVIRANJA	1.481.194	0	0	0	0	0	0	0	0
DUGOROČNE OBVEZE	1.094.589	821.886	269.059	61.546	30.800	0	0	0	0
KRATKOR. OBVEZE	3.121.909	2.293.868	3.061.462	3.138.544	1.329.091	1.448.571	2.621.802	3.368.721	3.177.502
ODGOĐENO PL. TROŠ.	0	85.700							
PASIVA	7.836.561	4.621.515	4.800.074	3.963.813	2.199.166	2.359.473	3.583.385	1.423.301	1.174.884

Izvor: Autor

Ekonomska kriza dovela je do toga da je ukupni prihod u 2009. bio malo viši od 66% od prihoda iz 2008. godine. Uzevši u obzir veličinu krize koja je bila globalnog karaktera i to da je u prvom valu najviše stradao građevinski sektor, može se zaključiti kako je 2009. za društvo Sijeda kosa d.o.o.o. završila pozitivno. No, analizirajući strukturu prihoda može se utvrditi stvarno stanje poduzetnika. U ukupnoj strukturi prihoda za 2009. prihodi od redovite (građevinske) djelatnosti iznose 6.714.754 kn, prihodi od prodaje repromaterijala 331.352 kn, prihodi od otpisi prema dobavljačima, kamata, naplata šteta i sl. iznose 154.333 kn i oporezivanje rezerviranja 1.394.494 kn. Trgovačko društvo je, iskoristivši nepriznati prihod iz ranijih godina, gubitak pretvorio u dobitak. Ostvarena je i porezna „ušteda“ od preko 200.000,00 kn, koje bi poduzetnik morao platiti na ime poreza na dobit na sredstva koja je rezervirao. Prihod društva u 2010. godini pao je na svega 20-25% prihoda iz 2009. godine. Kako bi se smanjio gubitak, društvo prodaje udio u drugom društvu. U društvu nije bilo otpuštanja djelatnika već samo smanjenje plaća te su fiksni troškovi ostali visoki na ostvareni prihod u 2010. godini. Za udjele u drugom društvu

poduzetnik je dobilo ponudu krajem 2010. godine, ali kroz prijeboj za stanove po cijeni iste knjigovodstvene vrijednosti. Poduzetnik je pristalo na takav razvoj događaja, ali nije riješeno pitanje prihoda jer prodajom rastu i rashodi, a kako je prodajna vrijednost bila skoro ista nabavnoj vrijednosti nije bilo većeg učinka na visinu prihoda. Iskazivanjem gubitka društvo bi dalo povoda bankama koje bi aktivirale sredstva osiguranja naplate za dane kredite ta bi to značilo kraj poslovanja za trgovačko društvo. Predugovor o kupoprodaji sklopljen je krajem 2010. godine i prihodi su priznati u tekućoj godini, a knjiženo je potraživanje od kupca, dok je rashod je isknjižen u 2011. godini. Na taj način gdje je povećan prihod i manje evidentiran utrošak materijala (tj. zalihe su vrednovane više od stvarnog stanja) te ne obračunavanjem amortizacije, poduzetnik je u tekućoj 2010. ostvarilo dobitak od 81.482,00 Kn prije poreza. Ovakvom knjigovodstvenom manipulacijom poduzetnik je i 2010. godinu završilo „pozitivno“ uz realno ostvareni gubitak viši od 2.000.000 kn.

U 2011. godini prihodi su se povećali u odnosu na prethodnu i zbog djelomično prodanih stanova, a dobivena sredstva utrošena su za pokriće trenutne likvidnosti. U 2011. prihodi su narasli na 5.332.655 Kn ali su srazmjerno rasli i rashodi jer je društvo prihvaćalo poslove izvan sjedišta što je znatno povećalo rashode. Tekuću 2011. godinu društvo završava s realnim gubitkom od cca 700.000 Kn, koje prijenosom na nedovršenu proizvodnju na ime započetih građevinskih radova i razgraničenjem troškova osiguranja i dr., te neobračunavanjem amortizacije, završava s dobitkom od 81.218 kn. Lagani izlazak iz recesije je u 2012. godini kada poduzetniku rastu prihodi (u odnosu na 2011.) za 19%. To ipak nije dostatno pa poduzetnik koristi konto nedovršene proizvodnje u skoro istom iznosu kao i 2011. ali zato smanjujući vremensko razgraničenje troškova na svega 20% u odnosu na godinu dana ranije.

Prvog rujna 2015. stupio je na snagu Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju potraživanja u slučaju stečaja poslodavca.⁵⁹ Izmjenama Zakona uvedena je obveza poslodavcu koji do zadnjeg dana u mjesecu nije isplatio plaću odnosno naknadu plaće za prethodni mjesec, da prvog sljedećeg radnog dana FINI dostavi za svakog radnika poimenično dostaviti zahtjev za prisilnu naplatu uz obračun neisplaćene plaće odnosno naknade plaće. Zahtjev i obračun poslodavac je dužan dostaviti za svaki mjesec za koji nije

⁵⁹ Narodne novine (2015). Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju potraživanja u slučaju stečaja poslodavca. Zagreb: Narodne novine d.d.

isplatio plaću odnosno naknadu plaće. Ovaj zakon je za poduzetnika Sijeda kosa d.o.o. značio kraj načinu poslovanja kakav je do sada prakticirao. Naime, za javne natječaje treba potvrda od porezne uprave o nepostojanju poreznog duga, a poduzetnik to nije mogao nikako uskladiti te je 31. prosinca 2015. Trgovačko društvo prestalo s poslovanjem. Na ovom primjeru pokazalo se kako se računovodstvenim manipulacijama može prikazivati iskrivljena slika o stanju poduzetnika, ali se postavlja pitanje odgovornosti za prikazivanje ovakvih izvješća. Svakako je zanimljivo spomenuti kako je na početku krize predsjednik Vlade Republike Hrvatske⁶⁰ izjavio kako se radna mjesta moraju sačuvati po svaku cijenu. Analizirajući trgovačko društvo iz primjera može se zaključiti kako su radna mjesta sačuvana, no cijena je bila previsoka.

Naime, da se poduzeće pridržavalo računovodstvenih normi i slijedilo pravila Hrvatskih standarda financijskog izvješćivanja (dalje: HSFI), 2010. godine društvo bi prestalo s radom jer zbog uvjeta javne nabave (da nije u gubitku) ne bi moglo sudjelovati u natječajima za dobivanje poslova s javnim društvima. S današnjeg gledišta ta bi opcija bila najbolja za vlasnika društva, jer bi s imovinom koju je društvo imalo mogao vrlo lako podmiriti sve obveze koje je društvo imalo u tom trenutku. Odluka koju je poduzetnik donio imala je za učinak zatvaranje društva pet godina kasnije ali i zanimljiv fiskalni učinak. Da je 2010. godine društvo ugašeno, radnici bi bili otpušteni i najvjerojatnije poslani na burzu gdje bi primali naknadu na koju imaju pravo po Zakonu o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti⁶¹, te bi tako dodatno povećali ionako veliki teret koji je u to vrijeme imala fiskalna blagajna.

⁶⁰ Ivo Sanader - predsjednik vlade 12. siječnja 2008 – 6. srpnja 2009

⁶¹ Narodne novine (2013). Zakonu o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. Zagreb: Narodne novine d.d.

Tablica 11: Broj nezaposlenih U Hrvatskoj 2010-2015

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Broj nezaposlenih	302.425	305.333	324.323	345.112	328.187	285.906

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje

Raspoloživo na: <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1> (pristupljeno 10.12.2017)

U Tablici 11. prikazan je broj nezaposlenih koji su bili registrirani na zavodu za zapošljavanje. Računovodstvenim postupcima, bili oni u skladu s propisima, društvo iz primjera, ipak je dovelo do toga da je na burzi bilo 20-ak nezaposlenih manje. Naravno da se ne smije zloupotrebljavati mogućnosti financijskog izvješćivanja, ali poduzetnik nije imao za nakanu ostvarivanje protupravne ekonomske koristi za vlasnika, već je cilj bilo čisto „preživljavanje“. U slijedećoj tablici prikazat će se koji je učinak imalo društvo kroz pet godina za fiskalnu blagajnu i zaposlene.

Tablica 12: Korisni učinak računovodstvene manipulacije

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Neto plaća	1.339.475	1.376.305	1.340.365	1.292.404	1.154.834	1.014.325	23.587
Doprinosi	785.333	806.353	737.656	686.567	613.709	547.303	18.667
Porez na dobit	31.991	25.395	2.471	24.481	15.470	0	0
Porez na dodanu vrijednost (obračunati)	760.284	1.291.458	1.529.821	1.334.115	1.148.860	905.457	8.452
UKUPNO	2.917.083	3.499.511	3.610.313	3.337.567	2.932.873	2.467.085	50.706
FSIKALNI UČINAK	11.273.843						

Izvor: autor

Iz Tablice 12. može se vidjeti kako je direktno u fiskalnu blagajnu uplaćeno više od 11 milijuna kuna dok je zaposlenicima isplaćeno 7,5 mil kuna, koje su radnici bar dio iskoristili za kupovinu potrebnih dobara, tako da je fiskalni učinak još veći. Cilj ovog istraživanja nisu bile koristi putem financijskih manipulacija već mogućnost da se na konkretnom primjeru pokaže što se može učiniti takvim postupcima. Na poduzetniku je izbor želi li zloupotrijebiti navedene postupke ili želi prevladati trenutne probleme. Zanimljiv je podatak kako su čak obveze prema kreditnim institucijama osigurane jer je vlasnik društva solidarni jamac za primljene kredite.

5. HRVATSKA PRIČA

Kako je u uvodu spomenuto da su 80-te bile „zlatno doba“ za financijske prijevare, što zbog nedostatka tehnologije koja bi to otkrivala na vrijeme već i zbog velike korupcije (davanje i primanje mita) koja je i danas sastavni dio hrvatske kulture. Naravno da sa računovodstvenog gledišta mnoge prijevare koje se odvijaju u fleksibilnom okruženju ne moraju tako i izgledati. Većina prijevara je pokrivena papirima i velik broj računovodstvenih djelatnika vidi i zna što se događa ali jednostavno nemaju dokaza da bi se reagiralo na nekoj drugoj instituciji. Naprimjer, poduzetnik iz Austrije osniva društvo u Hrvatskoj i austrijsko društvo svojoj tvrtki kćeri isplaćuje 1.000.000 eura koje se stave na depozit kod poslovne banke. Na osnovu tog depozita domaći poduzetnik daje bankovnu garanciju banci u Austriji na osnovu koje Austrijska banka daje kredit trećem poduzetniku u Austriji. Iako je ovdje očigledan primjer pranja novca ili u najmanju ruku pokušava se sakriti izvor financiranja trgovačkog društva u Austriji, s knjigovodstvenog gledišta sve je čisto. Hrvatsko društvo prima pozajmicu od osnivača i daje bankovnu garanciju što u nekom uobičajenom poslovanju i nije signal za neku prijevaru. Želi se ukazati da se glavnina financijskih prijevara odvija izvan računovodstvenih evidencija, a one služe samo da se sve to dovede u neki oblik pravne i zakonski regulirane forme.

Priča započinje 1980-ih u jednom velikom građevinskom društvu od nekoliko tisuća djelatnika (nazovimo ga „GG dd“) gdje rukovodeća osoba Joža imenuje Petra direktorom vanjske trgovine. Društvo „GG“ dd bavilo se izgradnjom infrastrukture po cijelom svijetu, sjeverna Afrika, Europa, Rusija itd. Gledano iz perspektive običnog građanina jedno uspješno trgovačko društvo, ali to društvo za svoje potrebe treba nabavljati repromaterijal koji je bar dio nabavljan iz inozemstva. Obzirom da je proizvodnja i uvođenje novih tehnologija u bivšoj državi bilo u povojima odobreno je da se repromaterijal nabavlja iz inozemstva te je Joža ugovarao preko veletrgovca nabavku materijala i opreme iz Italije a preko Petra nabava dolazi iz Austrije. Trgovcu iz Italije kao i proizvođaču iz Austrije u interesu je da prodaju robu pogotovo u zemlji preko koje imaju pristup zemljama u Istočnom bloku koji je za većinu zapadnih poduzetnika bio zatvoren. Kako je postojao obostran interes za sklapanje poslova ništa ne bi bilo sporno da obojica (Petar i Joža) nisu otvorili bankovne račune na koje su primali proviziju od svakog sklopljenog posla tzv. „šticung“ koja se kretao između 3-5% ovisno o vrijednosti isporuke.

O kojim se iznosima radi može se samo nagađati jer se radi o gradilištima kojih je bilo nekoliko otvorenih u isto vrijeme. Sve to je bilo čisto ali za „održavanje mira u kući“ bio je potreban i skladištar koji je izdavao materijal na revers, a da bi tu vrijednost na kraju pojela inflacija ili bi jednostavno kroz izdatnice bio krivo prikazivan utrošen materijal te tako pravdan materijal upotrebljen za izgradnju vikendica na moru na račun mita. Sve je to bilo pokriveno otpremnicama i radnim nalogima gdje je materijal odlazio na pojedina gradilišta.

Početak devedesetih društvo „GG“ dd se transformira u dioničko društvo i putem radničkog dioničarstva kao u većini poduzetnika koji su bili u pretvorbi većinu udjela kupile su osobe na vodećim pozicijama. Prvo se složeni sistem „GG-a“ rasformirao na manje poslovne jedinice tj. trgovačka društva da bi se zatim svako trgovačko društvo pretvaralo iz društvenog u privatno vlasništvo. Poslovna jedinica u kojoj je Joža radio osnovana je kao zasebno trgovačko društvo te je kupilo poslovni prostor u Zagrebu. Joža je zamjenio je svoje udjele za nekretninu koja je bila u vlasništvu pretvorenog trgovačkog društva. Zahvaljujući svom znanju i poznanstvima osnovao je društvo KK d.o.o. iste djelatnosti kojom se bavio cijeli život. Rješivši sjedište i lokaciju osnovao je novo trgovačko društvo zajedno s Petrom ali su se brzo razišli, dogovorivši se s Petrom da će uvoz materijala ići preko trgovačkog društva KK d.o.o., a Petar će i dalje primati proviziju u Austriji. Tako je Joža osigurao i nabavu materijala za cijelu Hrvatsku gdje je on mogao diktirati uvjete prodaje. Trebalo je napraviti rekonstrukciju kompletne infrastrukturne mreže pa je Joža s direktorom B. gradskog opskrbnog društva Z. d.o.o. sklopio ugovor o ortakluku te su započeli s poslovanjem. Joža je bio zadužen za operativni dio, a B je bio zadužen za osiguranje poslova. Da se cijela stvar dovede u neki privid tržišnog poslovanja te da ne bi bilo nesporazuma i nezadovoljnih kooperanata osnovana je zajednica izvođača u kojoj je Joža vodio glavnu riječ te se je zajednički određivalo tko će dobiti koji dio posla i koliko, a princip je bio jednostavan.

Gradsko društvo raspiše natječaj, a kooperanti se dogovore tko će koji dio raditi pa već unaprijed dogovorenim cijenama daju ponude tako da prate jedan drugoga pazeći da ne naruše već dogovoreni raspored dobivanja poslova tako da se natječaji dodjeljuju po unaprijed ugovorenom rasporedu. 1995 godine donosi se odluka o privatizaciji jednog proizvodnog društva AA dd koje proizvodi dijelove za Z. d.o.o. Joža i B dolaze na ideju da

u pretvorbi preuzmu to društvo i osiguraju proizvodnju. Preuzimanje je trebalo imati kroz tri koraka.

Prva korak bio je izgradnja proizvodne hale koja će biti priznata kao ulaganje u AA d.o.o. te će to ulaganje biti zamijenjeno za dionice, drugi korak stjecanje udjela kroz kupovinu dionica od fonda i malih dioničara, treći korak dokapitalizacija AA d.o.o. kroz dodatna ulaganja u proizvodne objekte. Kako je trgovačko društvo KK d.o.o. bilo tek osnovano i nije bilo sredstava za kupnju dionica na računu društva, odlučeno je da će se dobiti robni zajam od poduzetnika IT S.p.A. iz Italije s kojim Joža posluje već duže vrijeme. Na ovaj korak su se odlučili da bi zametnuli trag novca prikazujući kako je sve bilo financirano iz poslovanja društva. S obzirom na ratno stanje u Hrvatskoj, poduzetnik IT S.p.A. nije htio bez osiguranja dati robni zajam ne znajući da će isti biti vraćen. Suočeni s problemom dolaze na ideju da su u Italiji za potrebe plaćanja robe poduzetniku IT S.p.A. u Italiji osnuje društvo IP S.p.A.. Nakon osnivanja IP S.p.A. u Italiji, B u torbi prenosi gotovinu preko granice te iz Slovenije vrši uplatu na račun IP-a S.p.A., s kojeg su zatim prebačena sredstva na račun poduzetnika IT S.p.A.. Nakon obavljene transakcije IT S.p.A. odobrava robni zajam te roba ulazi u Hrvatsku kao robni zajam IT-a S.p.A prema KK d.o.o.. Roba je uvezena i po već unaprijed raspisanom natječaju prodana društvu Z d.o.o., a društvo IP S.p.A. osnovano u Italiji je u procesu likvidacije. Tako je prvi dio sredstava za pretvorbu osiguran. Drugi dio je osiguran na način da je od poduzetnika AA dd., koje će biti privatizirano, kupljena nekretnina u Zagrebu i preprodana unutar par mjeseci društvu sa sjedištem do te iste nekretnine. Tako je osiguran drugi dio sredstva. Pretvorba je provedena tako da je poduzetnik KK d.o.o. stekao dionice kroz ulaganje, dio je kupio Joža od privatnih osoba (kasnije je te dionice prenio na društvo KK d.o.o.), a dio su kupili mali ulagači. Ulaganja koja je KK d.o.o. ostvario radi ulaganja u AAdd prvenstveno se odnosio na građevinske radove, a najzanimljivije da je dio troškova koji su bili prikazani kao dokapitalizacija tj. bili su prikazani kao ulaganje KK d.o.o. a u stvari su bili plaćeni s računa AA d.d. i bili su fakturirani na AA dd, tako da se prividno povećao iznos ulaganja KK d.o.o. u AA dd. Nakon provedene privatizacije i revizije iste koja je uz manje nepravilnosti ocijenjena pozitivno Joža i B su pokrenuli proizvodnju. Da bi osigurali poslovanje B je osigurao u upravi društva Z d.o.o. da se donese odluka, „radi zaštite hrvatske proizvodnje i očuvanja radnih mjesta“, tako da je AA d.d. postalo dobavljač dijelova bez natječaja i s osiguranim prihodima. Nakon pokrenute proizvodnje bilo je odlučeno da se za više izvedenih radova nad poduzetnikom AA d.d. izvrši povećanje

temeljnog kapitala ali od toga se odustalo. Tad se pojavio prvi knjigovodstveni problem jer su izvođeni radovi na proizvodnom objektu AA d.d. knjižili kroz ulaganje na tuđoj imovini gdje bi se nakon provedene dokapitalizacije preknjižili na dugotrajnu financijsku imovinu.

Kasnije je donijeta odluka da se od treće faze dokapitalizacija AA d.d. odustaje, a nije bilo definirano što s ulaganjem i s radovima koji su trebali biti iskorišteni za treću fazu dokapitalizacije. Od ispostavljanja računa se odustalo jer su iznosi bili prenapuhani i stvorila bi se velika dobit, a da se ti radovi knjiže na teret razdoblja nastao bi gubitak, a to bi stvaralo probleme u poslovanju jer se onda ne bi moglo javljati na natječaj koje Z d.o.o. objavljuje. Joža donosi odluku da se radovi izvršeni za dokapitalizaciju djelomično knjiže na teret razdoblja sve dok ne budu utrošeni. Naravno da se ovim postupkom uvelike manipuliralo dobiti KK d.o.o. jer se utrošenih radova knjižilo na teret razdoblja onoliko koliko je bilo potrebno da se napravi dobit za koju se smatralo da je treba prikazati. Kroz par obračunskih razdoblja taj dio je isknjižen, ali se pojavio drugi problem koji je nastao u svezi pretvorbe. Nakon provedene pretvorbe Joža i B su htjeli vratiti uložena sredstva preko IT S.p.A. koji im je odobrio robni kredit, ali problem je bio u tome što nitko nije osim Jože i B znao cijelu igru tako da taj kredit nije nikad prijavljen u HNB-u. S obzirom da je prijava bila u zakašnjenju nekoliko godina i prijetila je velika kazna za neprijavljivanje kreditnog posla s inozemstvom roba je plaćena na način da se taj posao smatrao normalnim uvozom robe. Kako se iz godine u godinu radilo o velikim poslovima gdje je tradicionalno bilo i davanje mita. Obzirom da to nije moglo proći nezapaženo morali su biti kreativni. Ako se radilo o materijalnim dobrima to je završavalo u imovini društva (brodica, osobni automobili i sl.) a ako se radilo o građevinskom radovima taj je utrošak išao na teret gradilišta za koje su bili otvoreni radni nalozi i knjižio se kao trošak razdoblja. Financiranje političkih stranaka je bilo jednostavno jer je sve išlo s računa KK d.o.o. ali kao donacije uz ugovor o financiranju političkih stranaka. Ali financiranje pojedinaca je bilo posebno. Tako je uz davanje gotovog novca najočitije bilo kupovanje knjiga kojih su autori bili pojedini zastupnici u gradskim tijelima, naravno to je knjiženo na porezno priznate rashode tako da je svaka takva transakcija umanjivala poreznu osnovicu. Izvlačenje novca se odvijalo i na način da je sklapan fiktivni ugovor o građevinskim uslugama s obrtnikom dohodašem na određeni iznos. Nakon nekog vremena od toga bi se odustalo i postizala se nagodba o odšteti koja se isplaćivala na račun obrtnika. Kako

odšteta nije obrtniku ulazila u dohodak obrtnik ju je slobodno podizao s računa i vraćao odštetu, umanjenu za proviziju, Joži koji je dalje transferirao sredstva.

1999. godine u društvom KK d.o.o. dolazi financijski nadzor ministarstva financija. Nalazi neke nepravilnosti tj. pri izvođenju radova pri dokapitalizacija dva puta je knjižena obračunska situacija koja je kroz zapisnik stornirana. Naravno da je plaćena kazna i porez koji nije obračunat ali Joža je zadovoljno odmahnu rukom i rekao da bude platio jer mu to vrijemenitko nije mogao dati kredit od 18% godišnje kamate ,koliko su iznosile zatezne kamate, jer su poslovne banke davale kredite iznad toga. Dakle, financirao se sredstvima državnog proračuna.

Joža i B nisu se slagali oko nekih poslovnih odluka te je Joža da bi zaštitio svoje ulaganje udjele u privatiziranom društvu AA d.d. prodalo društvu u off shore oazi kojemu je on vlasnik. Izvodeći tu radnju brzopleto prodao je za višestruko manji iznos nego je bilo ulaganje te je tako prouzročio gubitak koji se nije smio dogoditi zbog ranije navedenih razloga. Kako se nije radilo o malom iznosu gubitak koji je nastao nakon prodaje preknjižen je na skupinu 19 – unaprijed plaćeni troškovi, da bi tri godine bio postupno knjižen na porezno nepriznati rashod kao gubitak.

Tablica 13: **Prodaja udjela**

062 Sudjelujući interesi		121 Kupci iz inozemstva		190 Unaprijed pl. troškovi	
S° 5.000.000	5.000.000 (1)	(1) 1.000.000		(1) 4.000.000	

Izvor: autor

Za saldo na ovoj poziciji nitko nije postavio pitanje (niti banka kod koje se podizao kredit niti porezna uprava) od čega se sastoji i što je zapravo tu knjiženo. Nakon tri godine nakon razlaza s B dolazi do pojave zemljišta koje je KK d.o.o. preuzeo od AA d.d. i platio porez na to zemljište ali nikad nije bilo uknjiženo u bilancu KK d.o.o.. Ugovorom nije definiran razlog prijenos zemljišta s AA d.d. na KK d.o.o. već samo iznos. Na osnovu tog ugovora je i plaćen porez na promet nekretnina. Radi se o vrijednosti gdje AA d.d. kompenzira

uloženo, a nikad provedeni treći korak dokapitalizacije, pa je odlučeno da se taj dio kompenzira zemljištem koje nigdje nije bilo evidentirano. Sad je to zemljište trebalo unijeti u poslovne knjige. Kako nije bilo druge osnove cijela vrijednost zemljišta trebala je ići na prihod, a to nije nikome odgovaralo.

Zemljište je uknjiženo na način da je saldo sa skupine 19 prenijet kao dio koji se odnosi na nabavu zemljišta tj. gubitak od prodaje iskorišten je za umanjenje nabavne vrijednosti zemljišta, a razlika je prikazana kao prihod.

Ovako je porezno nepriznati gubitak od prodaje udjela u drugom društvu iskorišten za smanjenje porezne osnovice.

Tablica 14: Knjiženje nabave zemljišta

190 Unaprijed pl. troškovi		020 Građevinsko zemljište		789 Izvanredni prihodi	
S° 4.000.000	4.000.000 (1)	(1) 10.000.000			6.000.000 (1)

Izvor: autor

Danas niti jedno od tih trgovačkih društava nije aktivno, a mnogi akteri ove priče su „pokojni“. Ovom pričom se pokušalo prikazati kako je malo potrebno da se koristeći fleksibilnost daje lažni prikaz stanja te kako se stvarne prijevare odvijaju daleko i prije nego se počnu evidentirati u poslovnim knjigama.

6. ZAKLJUČAK

Na prvoj godini studija duboko mi se urezalo u sjećanje izjava profesora Ređepa iz Uvoda u ekonomiju koda je rekao da je prvobitna akumulacija kapitala zasnovana na kriminalu. Na prvi mah mi nije bilo jasno što je s time želio reći ali gledajući unazad početke poduzetništva u Hrvatskoj možemo pronaći neke primjere koji djelomično to i potvrđuju. Naravno da se ne radi o klasičnom kriminalu kad lopov s pištoljem ulazi u banku, ali ako kriminalom smatramo kršenje zakona ili nekih moralnih načela onda se i to u širem smislu može smatrati „kriminalom“. Ako se samo pogledaju velike svjetske korporacije kao što je Microsoft ili Apple, dokazana je i transparentna činjenica kako su njihovi dijelovi i softveri nastali na temelju rada drugih. Opće je poznato kako je grafičko sučelje koje poznajemo kao Windows razvijano u IBM-u, Apple je od Xeroxa uzeo „miš“ bez kojeg je danas rad na računalu nemoguć, a u Xeroxu mu nisu mogli naći primjenu, tako je i sam Joe Kennedy „švercao“ alkohol u vrijeme prohibicije da bi kasnije stvorio jednu od najutjecajnijih dinastija u svijetu koja je dala i predsjednika SAD-a. Tako bi i u Hrvatskoj, koja je svoju pretvorbu društvenog vlasništva u privatni pretvorila u jednu vrstu rasprodaje u supermarketu ali dostupnu samo nekima. Mogla bi se nabrojati razna društva (od samog početka 90-ih) koja nisu na legalan način pokrenula svoje poslovanje.

Promatrajući trgovačko društvo kroz pokazatelje, bilance, financijska izvješća i ostale analize a s motrišta financijskih prijevара nitko ne može sa sigurnošću reći je li ono pokrenuto ili djeluje na zdravim temeljima. Većinom je sve u rukama financijskog menadžmenta koji će odlučiti da li treba „uljepšati“ bilancu. Veći dio poduzetnika u početku uljepšava izvješća zbog pristupa jeftinijem kapitalu, ali kad se upetljaju u to „uljepšavanje“ iz godine u godinu financijska konstrukcija počinje pucati. Najnoviji primjer jest situacija koja se odvija oko koncerna Agrokor. Iako istraga još uvijek traje pretpostavlja se da je manipulacijom financijskog izvješća gubitak pretvaran u dobit te su na temelju takvih izvješća troškove vlasnika pretvarani u potraživanje od istoga. Samo ovim potezom smanjeni su troškovi i povećana imovina u vidu potraživanja. Sad se postavlja pitanje krivnje. U priči oko Agrokora krivci će se tražiti malo duže ali kod malih poduzetnika obično je računovođa taj koji na kraju može snositi krivnju jer vlasnici trgovačkih društava mogu uvijek reći da ne znaju što i kako je računovođa radio.

Kako je već spomenuto sam razlog za počinjenje financijskih prijevара, pogotovo u Hrvatskoj, leži u evolucijskom razvoju čovjeka i njegovoj težnji za moći i bogatstvom. Promatrajući porezna davanja u Hrvatskoj lako je uočiti da su oporezivanja jedna od većih u Europi, tako da su poduzetnici (prvenstveno kada je riječ o mikro poduzetnicima) gledajući kako se ta sredstva troše s pravom ogorčeni. Definitivno ima nešto u izjavi da je bogatstvo pojedinca ključno za bogatstvo države tako da bi državni aparat mogao razmisliti o tome da je manje donosi više. Tako bi Vlada RH mogla smanjiti stopu poreza na dobit i PDV čime bi se, najvjerojatnije, smanjile financijske prijevare a uplate u fiskalnu blagajnu bile bi redovitije. Obzirom da uz Mađarsku imamo najveću stopu PDV-a smanjivanjem stope bar bi se dio prijevара u svezi PDV-a prebacio na druge članice, a ovako smo zbog mogućnosti velikog iznosa povrata PDV-a vrlo interesantno područje za počinjenje financijskih prijevара. Financijske prijevare postaju sve sofisticiranije i sve ih je teže otkriti. Za pohvalu je osnivanje Samostalnog sektora za otkrivanje poreznih prijevара koji je sastavljen od djelatnika ministarstva koji su prošli posebna testiranja te su svi visokoobrazovani. SSOPP je glavno mjesto na kojem se prikupljaju, kontroliraju i obrađuju podaci radi otkrivanja poreznih obveznika koji sudjeluju u organiziranim poreznim prijevarama i velikim poreznim utajama i to posebice u međunarodnim prijevarama s PDV-om. Kružne prijevare postale su jedne od najznačajnijih oblika prijevара kod poreza na dodanu vrijednost, no SSOPP u Hrvatskoj trebao bi takvim vrstama prijevара stati na kraj.

Veliku ulogu u otkrivanju ali i sprečavanju imaju računovođe kao jedan od najbližih i najupućenijih sudionika koji imaju u vidu način izvršenja samih prijevара. Iako se financijske prijevare odvijaju izvan ureda i kontnog plana računovođe to ipak moraju staviti u neki zakonski okvir koji bi bio prihvatljiv i neupadljiv pri podnošenju financijskih izvješća. Toga je donekle bio svjestan i bivši ministar financija Mato Crkvenac⁶² koji je još za svog mandata pokušao uvesti zakonsku obvezu gdje bi računovođa morao prijaviti nepravilnosti koje primjeti pri evidentiranju poslovnih promjena. Možda računovođa može biti moralno odgovoran, jer ipak on sastavlja izvješća koja su od javnog interesa, jer ista izvješća koriste razne skupine osoba, ali nikako ne može biti kazneno ili materijalno odgovoran za postupke druge osobe. S druge strane računovodstveni djelatnici su angažirani od strane poduzetnika pa bi bilo u najmanju ruku smiješno očekivati od njih da

⁶² Mato Crkvenac – ministar financija Republike Hrvatske 2000-2003

prijavljaju poduzetnike za prijestupe koji za plaćenu uslugu očekuju diskreciju i tajnost u obradi i prezentiranju podataka. Samim postupkom knjiženja računovođa je najlakše evidentirati događaj kao potraživanje od vlasnika ili na reprezentaciju ali zbog poreznih opterećenja to nije prihvatljivo vlasnicima trgovačkih društava. Već dvije godine pokušava se donijeti poseban zakon kojim bi se licencirali računovođe ali to nailazi na veliki otpor samih računovođa jer smatraju da će licenciranje dovesti do financijskog opterećenja poduzetnika, zatvaranja malih servisa, stvaranja monopola velikih računovodstvenih kuća. Ako bi takav zakon bio donesen osim odgovornosti, kazni i općih odredbi prava i obveza licenciranih računovođa trebalo bi se uvesti i termin obaveze čuvanja poslovne tajne u računovodstvenoj djelatnosti. Odvjetnici, liječnici, pa čak i svećenici kod ispovijedi, imaju diskrecijsko pravo na čuvanje poslovne (ispovjedne) tajne, pa zašto i računovođe ne bi imali pravo poslovnu tajnu i na zaštitu od kaznenog ili bilo kojeg drugog progona. Neodgovorno je kriviti računovođe jer poduzetnik je taj koji čini prekršaj kupnjom dobara ili usluga koje nisu u domeni poslovanja društva, a računovođa je taj koji mora evidentirati te promjene, jer je samim činom poduzetnik napravio poslovni događaj koji nije smio. Osim toga računovođa nije kontrolni mehanizam već operativni. I ne mogu se oteti dojmu da je lakše provesti kroz zakonski okvir odgovornost računovođe za nastale prijevare nego tražiti krivce u drugim granama struke ili u poreznim tijelima. Promatrajući zadnju ekonomsku krizu⁶³ saznali smo da veliki dio odgovornosti otpada na velike revizorske kuće koje su svojim netočnim izvješćima svjesno obmanjivali investitore i sve interesne skupine. Isto tako u Hrvatskoj na primjeru posrnulog trgovačko „diva“ Agrokor-a d.d. dolazi se do spoznaja da su revizori svojim pozitivnim mišljenjima doprinijeli šteti koja je nastala. Također tu je i porezna uprava sa svojim kontrolnim mehanizmom. Obzirom da se radi u velikom trgovačkom društvu (Agrokor d.d.) i po ustroju porezne uprave su bili pod kontrolom Ureda za velike porezne obveznike postavlja pitanje i odgovornosti kontrole same Porezne uprave, pa zašto bi se onda jedino odgovornost računovođa zakonski definirala, da li se traži žrtveni jarac ili tek da se zadovolji javnost optuživši nekoga za koga je najlakše dokaziva odgovornost to je pitanje na koje će odgovor dati vrijeme ako se takav zakon donese.

⁶³ Financijska kriza od 2007. godine označava krizu bankarstva i novčarstva, koja je počela u rano ljeto 2007. godine krizom tržišta nekretnina u Sjedinim američkim državama

LITERATURA

Belak V. (2011) Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo – borba protiv prijevare, Belak Excellens d.o.o., Zagreb.

Buterin, D., Blašković, N., Ribarić Aidone, E. (2014) Suzbijanje kružnih prijevara u cilju zaštite javnih financija Hrvatske Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 2 (2014), No. 1, pp. 91-106

Dorić Škeva, A., Lonza, P. (2015) Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevara (SSOPP) – od osnivanja do praktičnog rada, POREZNI VJESNIK 6/2015

Gulin, D., Petričević, H. (2013) Financijsko računovodstvo – izabrane teme, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.

Garman, T.E., Fogue, R.E. (1994) Personel Finance, Houghton Mifflin Company, Boston.

Sutton, T. (2000) Corporate Financial Accounting and Reporting, Prentice Hall, Edinburgh.

Tušek, B., Klikovac, A. (2013) Analiza mogućih modela forenzične revizije u Republici Hrvatskoj. *Ekonomski pregled*, 64 (2), str. 101-122

Bešvir, B. (2010) Forenzična revizija. *Računovodstvo, revizija i financije*, 8 (8), str. 74-76

Izvor: <http://www.investopedia.com/articles/financial-theory/09/history-of-fraud.asp> (pristupljeno 21.09.2016.)

Izvor: http://www.empcom.gov.in/WriteReadData/UserFiles/file/No_3%20A-2.pdf, (pristupljeno 27.12.2017)

Izvor: <http://www.greatstockpicks.com> (pristupljeno 28.08.2017)

Izvor: <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1> (pristupljeno 10.12.2017)

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Struktura poreznih prihoda RH 2008-2015.....	18
Grafikon 2: Prikupljeni PDV od kolovoza do listopada 2012. i 2013. godine.....	20

POPIS SLIKA

Slika 1: Transakcijski lanac u jednostavnoj MTIC kružnoj prijevare.....	13
Slika 2: Ustroj Samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijevara	23
Slika 3: Tijek radnje u predmetima	24
Slika 4: Tijek radnje u predmetima -	25
Slika 5: Trokut prijevare.....	48

POPIS TABLICA

Tablica 1: Udio prihoda od PDV-a i trošarina u BDP-u i u ukupnim poreznim prihodima u zemljama EU	19
Tablica 2: Prikaz ispravka vrijednosti jednakim stopama	37
Tablica 3: Prikaz ispravka vrijednosti različitim stopama	37
Tablica 4: Prikaz primjene praktičnih postupaka kreativnog računovodstva u 185 najvažnijih britanskih kompanija.....	39
Tablica 5: Primjer manipulacije rezerviranjem	40
Tablica 6: Klasifikacija prijevare, pojavnici oblici i prosječne štete.....	48
Tablica 7: Postotak prijevare prema tipu kompanija i prosječni gubitci od prijevare	49
Tablica 8: Broj ukupno evidentiranih kaznenih djela, udio gospodarskih kaznenih djela, broj počinitelja i visina materijalne štete u Hrvatskoj	50
Tablica 9: Pregled prihoda i rashoda 2008-2016.....	51
Tablica 10: Usporedni prikaz bilance stanja 2008-2016	53
Tablica 11: Broj nezaposlenih U Hrvatskoj 2010-2015	56
Tablica 12: Korisni učinak računovodstvene manipulacije.....	56
Tablica 13: Prodaja udjela	61
Tablica 14: Knjiženje nabave zemljišta.....	62

